

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ
APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOS
VEIKLOS
A T A S K A I T A**

2003 01 01 – 2003 12 31

TURINYS

I. ĮVADAS	3-4 psl.
II. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS ORGANIZAVIMO APŽVALGA	5-11 psl.
III. VAIKO PADĖTIS LIETUVOJE	12-46 psl.
III.1. PAGRINDINĖS TENDENCIJOS	12-31 psl.
III.2. SKUNDŲ ANALIZĖ	31-36 psl.
III.3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS SPRENDIMAI	36-46 psl.
IV. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VIEŠOJI VEIKLA	47-63psl.
V. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS SIŪLYMAI IR PRIORITETINĖS VEIKLOS KRYPTYS 2004 METAMS	64-66psl.

I. ĮVADAS

Prancūzų humanistas Antuanas de Sent Egziuperi ragino visuomenę „...matyti vaiką, kuris džiaugiasi užgaudamas stygas ir juokiasi stebėdamasis savo rankų galia...“. Į šiuos žodžius privalu įsiklausyti, nes mylėti vaiką – tai mylėti save tokį, koks pats buvai kadaise, tai mylėti savo gyvenimą, savo lizdą, savo šaknis. Meilė vaikui saugo ir ugdo mus pačius.

Vienas išminčius yra pasakęs: „Mes, žmonės, priklausome vienas nuo kito, turime galios vienas kitam ir privalome išmokti panaudoti tas galias taip, kad jos tarnautų žmonių gerovei“. Šiuose žodžiuose glūdinčio gyvenimo modelio esmė yra itin prasminga, kai kalbame apie vaiką. Juk vaikystė, nors ir prabėga kaip trumputė akimirka, tačiau joje įgytas patyrimas, išgyventas džiaugsmas ir kartėlis, ieškojimai ir atradimai palieka pačius ryškiausius pėdsakus žmogaus sieloje ir dažniausiai nulemia visą tolesnį jo gyvenimo kelią.

Šiandiena neabejodami galime pripažinti, kad brandžios ir visavertės asmenybės ugdymas svarbus žvelgiant į šalies raidos perspektyvas. Juk kurti ir išlaikyti modernią, demokratinę valstybę bus pajėgūs tie piliečiai, kurie savo gyvenimą, savo vertybių skalę formuos, vadovaudamiesi įgytais pagarbos žmogaus ir ypač vaiko teisėms, pareigos bei atsakomybės silpnesnių ar mažiau apsaugotų visuomenės narių atžvilgiu principais. Aktyviai ir rezultatyviai įsitraukti į bendruomenės ir valstybės gyvenimą, tarptautinės bendrijos politinius bei socialinius procesus gebės tik pasitikintis savimi ir tolerantiškas kitokiam nei jis pats, jaučiantis savo vertę ir vertinamas, bet pripažįstantis ir kito unikalumą žmogus. Dėl to šiuolaikiniame pasaulyje vaiko teisių išmanymas ir tinkamas bei savalaikis jų įgyvendinimas visuose visuomenės gyvenimo lygmenyse yra vienas svarbiausių demokratinės valstybės požymių, o visuomenės ugdymas žinoti ir gerbti vaiko teises – neatsiejama demokratinės valstybės pilietinė tradicija.

Lietuvoje, kaip ir daugumoje pasaulio valstybių, vaiko teisės ir jo teisėti interesai, deramo jų realizavimo mechanizmai yra įtvirtinami tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygiu. Platus ratas teisinių santykių, daugiau ar mažiau turinčių įtakos vaikui, jau reglamentuotas įstatymais, poįstatyminiais teisės aktais, taip pat tarptautinėmis sutartimis bei susitarimais. Ryškėja tendencija, kad rūpinimasis vaiko teisėmis, jų apsauga nelieka tik suaugusiųjų supratimo ir moralės reikalas, o iš tiesų pamažu tampa svairiu valstybės vidaus politikos prioritetu.

Šie pokyčiai leidžia pozityviai vertinti esamą šalies situaciją vaiko teisių apsaugos srityje. Sudaryta nemažai teisinių prielaidų realizuoti nuo pat veiklos pradžios vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus puoselėjamas ir propaguojamas vertybes: pagarbą vaikui ir jo nuomonei; vaikų –

lygiateisių visuomenės narių, turinčių lygias teises ir pareigas, nepriklausomai nuo jų padėties ir situacijos, pripažinimą; imperatyvų geriausių vaiko interesų prioriteto užtikrinimą kiekviename valstybės ir visuomenės raidos etape; valstybės politikos ir galimybių orientavimą vaiko gerovei užtikrinti. Tačiau Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2003 metų praktinis ir tiriamasis darbas identifikuoja ir atskleidžia dar nemažai trūkumų, spragų bei spręstinių problemų, įgyvendinant vaiko teisių apsaugos politiką.

Vertinant vaiko padėtį ir statusą konkrečioje šalyje, dažniausiai vadovaujamosi trimis fundamentaliais principais, kuriuos analizuojant ir vertinant galima susidaryti išsamią ir objektyvią nuomonę apie vaiko gerovės lygį šioje valstybėje – tai vaiko apsauga, vaiko aprūpinimas ir vaiko dalyvavimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2003 metų veiklos ataskaita didžiąja dalimi orientuota šių pamatinių vaiko gerovės kriterijų realizavimo kokybiškumui Lietuvoje įvertinti, įgyvendinimo trūkumams vaiko teisių apsaugos politikoje ir praktikoje atskleisti, vaiko padėties Lietuvoje pagrindinėms tendencijoms aptarti, pasiūlymams veiksmingesnei vaiko teisių apsaugai pateikti.

Ataskaitoje taip pat atskleisti esminiai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos aspektai: kontrolieriaus įstaigos veiklos organizavimas bei jos apžvalga; atliktų skundų tyrimų analizė; vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pagrindiniai sprendimai. Taip pat supažindinama su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos viešąja veikla, pateikti siūlymai bei nubrėžtos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus prioritetinės veiklos kryptys 2004 metams.

II. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS ORGANIZAVIMO APŽVALGA

Svarbiausia vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus misija, šiam pareigūnui patikėta užduotis – nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų vaiko teisių ir teisėtų interesų propagavimas ir atstovavimas šalyje, naudojant visas įmanomas ir veiksmingiausias priemones, vaikų politinės valdžios ir visuomeninės įtakos neturėjimo kompensavimas valstybės gyvenime – pasižymi savo nekintančia svarba bei tęstiniu pobūdžiu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus misija atskleidžia ir kartu apsprendžia vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus uždavinius:

- prižiūrėti ir kontroliuoti, kaip Lietuvoje vykdomos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ir kitų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą reglamentuojančių tarptautinių teisės aktų nuostatos;

- prižiūrėti ir kontroliuoti, kaip laikomasi Lietuvos nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nuostatų;

- identifikuoti ir analizuoti minėtų teisės aktų vykdymo trūkumus, teikti pasiūlymus jų realizavimo procesui tobulinti;

- formuoti ir daryti įtaką visuomenės nuomonei, kad vaikui reikia išskirtinio dėmesio bei paramos, kad būtina užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir įstatymais saugomų interesų apsaugą;

- atstovauti vaikams valstybės politiniuose ir visuomeniniuose procesuose;

- keisti informacija ir skleisti žinias tinkamos vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais;

- skatinti visavertį vaikų dalyvavimą sprendžiant su jais susijusius klausimus;

- metinėmis veiklos ataskaitomis atkreipti valstybės dėmesį į tas vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimo sritis, kuriomis rūpinamasi nepakankamai ar neadekvačiai.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, institucija, prižiūrinti ir vertinanti Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo lygį ir kokybę Lietuvoje, vadovaudamasis Konvencijoje glūdinčia filosofija, išskiria esminius vaiko apsaugos politikos principus, į kurių nuoseklų įgyvendinimą turi būti orientuota vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla, tai:

- *Vaiko nediskriminacija*, reiškianti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareiga kelti į viešumą bet kokius vaikų diskriminacijos atvejus ir kompetentingiems asmenims teikti siūlymus, kaip juos pašalinti. Visi vaikai turi vienodas teises, neatsižvelgiant į jų rasę, odos

spalvą, lytį, kalbą, religiją, nuomonę, etinę ir socialinę kilmę, neįgalumą, turtinę padėtį ir pan., kiekvieno vaiko teisės turi būti visapusiškai pripažintos ir įgyvendinamos.

■ *Vaiko interesų prioritetiškumas*, reiškiantis, jog vaiko teisių kontrolierius privalo siekti, kad visų lygių valstybės ir savivaldybių institucijos, kitos viešos ir privačios organizacijos bei visi asmenys savo veikloje įvertintų ir tinkamai atsižvelgtų į vaiko interesų pirmenybės principą. Visi sprendimai, turintys įtakos vaiko gyvenimui, privalo būti orientuoti į tai, kas geriausia vaikui.

■ *Vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis*, reiškianti, jog vaiko teisių kontrolieriaus pareiga siekti, kad valstybė užtikrintų tinkamą ir efektyvų kiekvieno vaiko prigimtinės teisės į gyvenimą, išgyvenimą ir galimybę vystytis geriausiomis sąlygomis realizavimą, skatinti vaikų poreikius atspindinčios politikos formavimą.

■ *Vaiko teisė dalyvauti ir būti išklaustyta*, reiškianti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius privalo skatinti valstybės institucijų ir visuomenės pagarbą vaiko nuomonei, formuoti visuomenės supratimą ir pozityvų požiūrį į vaiko teisę išsakyti savo nuomonę ir būti išklaustyta.

Nacionaliniu lygmeniu principines vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos gaires, uždavinius ir funkcijas konkretizuoja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (Žin., 2000, Nr. 50-1432) bei 2000 m. liepos 18 d. Seimo nutarimu Nr. VIII-1865 „Dėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos“ patvirtinti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos nuostatai. Minėti teisės aktai vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteikia šiuos įgalinimus:

■ tirti asmenų skundus bei atlikti tyrimus savo iniciatyva dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo;

■ vykdyti vaiko teisių apsaugos srities nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų įgyvendinimo kontrolę;

■ vykdyti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, priežiūrą ir kontrolę;

■ siūlyti Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje;

■ teikti informaciją visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje.

Iš to, kas pasakyta, matyti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi stebėti ir kontroliuoti, kaip valstybė ir visuomenė įgyvendina savo įsipareigojimus vaikams, atkreipti dėmesį į vaiko interesų užtikrinimą, ieškoti būdų, kaip pašalinti vaikų teisių pažeidimus lemiančias priežastis.

Pabrėžtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veikloje gali vadovautis ne tik teisės normomis bei teisės principais, bet ir visuomenės moralės principais, tradicijų suformuotomis vertybėmis (gerais papročiais).

Trumpai paminėtini pagrindiniai Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos organizavimo aspektai, siekiant teisės aktuose vaiko teisių apsaugos kontrolieriui iškeltų tikslų efektyvaus realizavimo bei jam pavestų už-davinių įgyvendinimo. (Pastaba: *išsamiai su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla supažindinama kitose ataskaitos dalyse.*)

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos teorinės ir teisinės nuostatos grindžiamos vienu iš svarbiausių kontrolieriaus veiklos prioritetų - kryptinga viešąja veikla (švietėjiška veikla), pasireiškiančia Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nuostatų sklaida ir protegavimu, taip pat tvirtos nuostatos visuomenėje, jog svarbiausia yra vaikas ir jo interesai, formavimu.

Pažymėtina, kad šiai veiklos sričiai 2003 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga skyrė ypatingą dėmesį. Įvertinus palankios vaikui viešosios nuomonės formavimo svarbą bei siekiant išplėsti galimybes patiems vaikams pasisakyti rūpimais, jiems turinčiais įtakos klausimais, buvo sukurta vaikams adaptuota ir šiuo metu sėkmingai veikia Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainė (<http://vaikams.lrs.lt/>). Šio projekto dėka kontrolieriaus įstaigai pavyko pasiekti glaudesnę ryšį su vaikais, nes specializuota svetainė suteikia vaikui ar jo įstatyminiam atstovui galimybę tiesiogiai pateikti klausimus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui ir greitai, išvengiant oficialiai reglamentuotų kreipimosi procedūrų, gauti atsakymą, konsultaciją, patarimą. Įvertinę tokio būdu įstaigą pasiekiančių paklausimų skaičių, galime pasidžiaugti šio projekto sėkme.

Interneto svetainėje pateikiama išsami informacija apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, jos veiklą, pagrindinius teisės aktus, reglamentuojančius vaiko teisių apsaugą Lietuvoje, kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių tvarką, pristatomos kasmetinės Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitos bei skelbiamos aktualios žinios apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimus, siūlymus, susitikimus ir kt. Interneto svetainėje galima rasti informaciją ir anglų kalba.

Vienas būdingiausių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos bruožų yra tas, kad jo veikla, sprendimai ir iniciatyvos turi būti grindžiamos vaikų dalyvavimu, jų nuomone. Kontrolieriaus pareiga plėtoti ir puoselėti betarpiškus ryšius su vaikais, siekti efektyvaus tarpusavio dialogo. Kontrolierius privalo būti tarpininkas tarp vaikų ir visuomenės bei valstybės. Vienas pagrindinių uždavinių yra visada ir visur atstovauti vaikams, būti vaikų patikėtiniu, rūpintis ir siekti, kad vaikai dalyvautų visuomenės gyvenime.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, siekdama glaudesnio ryšio su vaikais, norėdama sužinoti apie vaikams rūpimas problemas, taip pat turėdama tikslą išplėsti vaikų žinias apie jų teises, institucijas, į kurias galima kreiptis pagalbos, 2003 metais kartu su gyvybės draudimo bendrove „Bonum Publicum“ organizavo didelio pasisekimo sulaukusį vaikų rašinių konkursą „Mažas tarp didelių“ (gauta per du tūkstančius rašinių, piešinių, kuriuose vaikai aprašė ir pavaizdavo savo gyvenimą, santykius su tėvais, bendraamžiais, mokytojais ir kitais suaugusiaisiais).

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pradėjo įgyvendinti tęstinį projektą „Vaikas Lietuvos mokykloje“, kurio metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė lankėsi įvairiose ugdymo institucijose, diskutavo su mokiniais ir pedagogais, aiškino vaikų teises ir pareigas, domėjosi vaikų ugdymo sąlygomis ir problemomis, daliavo informacinę medžiagą.

Siekiant užtikrinti kiekvieno vaiko galimybę kreiptis į vaiko teisių apsaugos kontrolierių, buvo parengti ir išleisti spalvingi, patrauklūs pamokų tvarkaraščiai. Juose nurodyti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos adresas, telefonai, elektroninio pašto adresas. Tvarkaraščiai padedant savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnyboms bei švietimo skyriams buvo išplatinti daugumoje ugdymo įstaigų.

Savivaldybėse, ikimokyklinio ugdymo įstaigose, mokyklose, vaikų globos (rūpybos) institucijose buvo platinami ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos parengti lankstinukai, kuriuose aiškinama kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių tvarka, būdai ir kt.

Kita vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptis, glaudžiai susijusi su jau aptarta, yra kontrolieriaus pareiga dalytis informacija ir patirtimi bei skleisti žinias tinkamos vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos klausimais.

Suprasdama tokios veiklos svarbą, ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė ir įstaigos darbuotojai aktyviai dalyvavo žiniasklaidos rengtose

įvairaus pobūdžio viešose diskusijose tiek televizijoje, tiek radijuje, kurių temos buvo susijusios su vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimu.

Siekiant bendrauti su rajonuose gyvenančiais vaikais bei matyti pokyčius jų gyvenamojoje aplinkoje, pažymėtinas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos glaudus bendradarbiavimas su regionine spauda, kurioje dažnai buvo publikuojami vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus straipsniai, konkrečių atvejų komentarai, nuomonė, pozicija vaiko teisių įgyvendinimo klausimais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius ir įstaigos darbuotojai dalyvavo ir pasisakė daugelyje įvairių valstybės ir savivaldybių institucijų, visuomeninių organizacijų rengiamų seminarų, konferencijų, forumų, diskusijų, pasitarimų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais. Kontrolieriaus įstaiga, pagal priskirtą kompetenciją, aktyviai dalyvavo rengiant ir perteikiant informacinę medžiagą vaiko teisių apsaugos srities darbuotojų, pedagogų kvalifikacijos kėlimo programose, taip pat teikė informacinę paramą ir konsultavo vaiko teisių klausimais rašiusius Vilniaus universiteto, Teisės universiteto, Pedagoginio universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto studentus.

Pažymėtina, kad įstaigos optimaliam veiklos organizavimui labai svarbūs glaudūs ryšiai su nevyriausybinėmis organizacijomis, veikiančiomis vaiko teisių apsaugos srityje, kurių dėka vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi galimybę visapusiškai nagrinėti vaiko teisių apsaugos klausimus. Šių organizacijų patirtis ir įdirbis itin vertingi kasdienėje kontrolieriaus veikloje. Todėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje organizuojami periodiniai vaikų teisių apsaugos specialistų ir visuomeninių organizacijų atstovų pasitarimai ir susitikimai, kurių metu nagrinėjami aktualiausi vaiko teisių apsaugos klausimai.

Pasikeitimui patirtimi ir geros praktikos vaiko teisių apsaugos srityje derinimui reikšmingi ataskaitiniu laikotarpiu vykę vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus susitikimai su Norvegijos vaikų teisių ombudsmenu, Rusijos Federacijos Maskvos vaiko teisių įgaliotiniu, ir toliau bendradarbiaujama su Europos vaikų teisių ombudsmenų tinklo (ENOC) nariais. Kontrolierius aktyviai dalyvauja tarptautinių žmogaus ir vaiko teisių gynimo organizacijų renginiuose.

Daug dėmesio vaiko teisių apsaugos kontrolierius skiria nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises ir teisėtus interesus, laikymosi priežiūrai.

Įgyvendindamas šį uždavinį, vaiko teisių apsaugos kontrolierius tiria gaunamus rašytinius asmenų skundus ir priima sprendimus dėl galimų ir esamų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas kontrolieriui suteikia teisę gavus skundą žodžiu, arba pastebėjus vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymių ir manant, kad pateikta informacija ar pastebėti požymiai yra teisingi, pradėti tyrimą savo iniciatyva. Atsižvelgiant į tai, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga atlieka nuolatinę žiniasklaidoje pateikiamos informacijos, susijusios su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, stebėseną, veda kreipimūsi žodžiu atskirą apskaitą, taip pat palaiko ryšius su visomis savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybomis bei jų teritorijose veikiančiomis, su vaiko teisių apsauga susijusiomis organizacijomis.

Didelę vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos dalį sudaro institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, priežiūra ir kontrolė.

Įgyvendinant šią veiklos sritį, vaiko teisių apsaugos kontrolierius vyksta į planines komandiruotes (jas lemia bendra kontrolieriaus veikla) bei neplanines komandiruotes (jų būtinumą lemia kontrolieriaus nagrinėjami konkretūs vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo atvejai), į atskirų savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybas, globos (rūpybos) institucijas, globėjų šeimas bei šeimynas, ikimokyklinio ugdymo ir mokymo įstaigas, specialiąsias auklėjimo įstaigas, vaikų sveikatinimo ir laisvalaikio organizavimo įstaigas bei kt.

Reikšminga vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptis – pasiūlymų nacionalinės teisės sistemos derinimui su Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatomis bei pasiūlymų, kaip vaiko teisių apsaugą Lietuvoje padaryti veiksmingesnę, teikimas.

Realizuodama šį veiklos uždavinį Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga per ataskaitinį laikotarpį aktyviai bendradarbiavo su parlamentiniame lygmenyje veikiančiais Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetu, Teisės ir teisėtvarkos komitetu, Šeimos ir vaiko reikalų komisija, teikė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvadas, įvertinimus, pastabas, nuomonę ir pasiūlymus svarstomiems teisės aktų projektams, siūlė tobulinti galiojančius teisės aktus bei rengė konkrečių teisės aktų pakeitimo projektus. Identifikuojuant problemines vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimo sritis bei siūlant atitinkamus pakeitimus, efektyviai bendradarbiauta su Lietuvos Respublikos Vyriausybe, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Teisingumo ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Susisiekimo ministerija bei kitomis institucijomis: Lietuvos darbo birža, Valstybine darbo inspekcija, Valstybine visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba, Medicininio audito inspekcija, Įvaikinimo tarnyba, Migracijos departamentu, Valstybine tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba, Policijos departamentu ir kt.

Rengiant teisės aktų projektus, dalyvauta įvairiose darbo grupėse ir pateikta siūlymų jų rengiamiems teisės aktų projektams. Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierius ir įstaigos darbuotojai dalyvavo ir pasisakė vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos veiksmingumo klausimais Lietuvos Respublikos Seimo komitetų, komisijų, ministerijų, visuomeninių organizacijų organizuotose konferencijose, posėdžiuose, seminaruose bei susitikimuose. Taip pat pažymėtinas bendradarbiavimas su giminingomis, žmogaus teisių įgyvendinimo priežiūrą vykdančiomis institucijomis: Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Didelę reikšmę, vykdant vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pavestus uždavinius, turėjo Teisės instituto, Lietuvos teisės ir Vilniaus universitetų, Žmogaus teisių centro specialistų teiktos išvados, nuomonės vaiko teisių apsaugos srityje.

Siekiant užtikrinti tinkamą geriausių vaiko interesų prioritetiškumo principo realizavimą, tarptautinių ir nacionalinių vaiko teisių ir teisėtų interesų reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimą regionuose, aktyvus tarnybinis bendravimas vyko su apskričių viršininkų administracijomis, savivaldybių merais bei savivaldybių administracijomis, vaiko teisių apsaugos tarnybomis, teismais, prokuratūromis ir kitomis valstybės bei savivaldybės institucijomis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus uždavinių realizavimo atspindys – kiekvienais metais Lietuvos Respublikos Seimui teikiama Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita, kurioje apžvelgiami ir analizuojami esminiai vaiko teisių apsaugos, vaiko interesų užtikrinimo, politikos įgyvendinimo trūkumai ir siūlomi būtini pokyčiai, siekiant tinkamai įgyvendinti vaiko teises ir įstatymų saugomus interesus.

Apibendrinus teigtina, kad svarbiausia vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptis bei funkcinė ir organizacinių pastangų tikslas yra atstovavimas vaikams, siekis visapusiškai valstybėje realizuoti geriausių vaiko interesų prioritetiškumo principą, užtikrinti visų vaikų galimybes vienodai ir visapusiškai naudotis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose vaiko teisių apsaugos teisės aktuose nustatytais teisėmis.

III. VAIKO PADĖTIS LIETUVOJE

III.1. PAGRINDINĖS TENDENCIJOS

Vaikams turi būti suteikta geriausia gyvenimo pradžia.

Analizuojant 2003 metų įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios sprendimus ir veiklos kryptis bei pagrindines tendencijas, turėjusias įtakos vaiko gerovei, reikia pripažinti esant pokyčių teisiniame vaiko teisių apsaugos srities reglamentavime. Minėtu laikotarpiu buvo patvirtintos: Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, Savižudybių prevencijos 2003-2005 metų programa, Nacionalinė narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės 2004-2008 metų strategija, Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programa, Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos ir kt. Tačiau tik teisinio reglamentavimo, teisinės bazės tobulinimas, nepriskyrus vaiko teisių apsaugos prioritetinėms valstybės politikos kryptims ir neskiriant pakankamai finansinių, nenumatant žmogiškųjų išteklių praktiniam teisės normų realizavimui, neleidžia pasiekti norimų rezultatų ir laukiamo veiksmingumo.

Apibendrinus vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2003 metų veiklą, išskirtinos aktualiausios, neatidėliotinų sprendimų reikalaujančios, vaiko gerovės užtikrinimo problemos.

► Ypatingą dėmesį norėtųsi skirti ataskaitiniu laikotarpiu naujai išryškėjusiai problemai, susijusiai su vaiko globos (rūpybos) institutu – juridinės vaiko globos (rūpybos) instituto nebuvimu. Socialiniai, ekonominiai pokyčiai, Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, sąlygojo bedarbystės atsiradimą ir privertė jaunas šeimas ieškoti pajamų šaltinių, įsidarbinimo galimybių už šalies ribų. Reiškiny, kai tėvai išvyksta ieškoti darbo į užsienį, palikdami savo nepilnamečius vaikus be atstovo pagal įstatymą, t. y. vaikus palikdami giminaičiams, pažįstamiems, kaimynams, juridškai neturintiems įgalinimų atstovauti ir ginti vaiko interesus, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare taps itin dažnas.

Civilinio kodekso ir poįstatyminių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko globos (rūpybos) institutą, normos numato, kad laikinoji globa (rūpyba) nustatoma vaikui, kuriuo tėvai negali rūpintis dėl svarbių priežasčių: objektyvių, t. y. nepriklausančių nuo tėvų valios, arba subjektyvių, t. y. atsiradusių dėl tėvų kaltės. Taip pat pažymėtina, kad laikinosios globos (rūpybos) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą. Vertinant minėtą reiškinį ir laikinosios vaiko globos (rūpybos) nustatymą reglamentuojančias teisės normas, darytina prielaida, kad tėvų išvykimas dirbti į užsienį negali būti traktuojamas kaip pagrindas laikinajai globai (rūpybai) nustatyti, nes

toks vaiko tėvų apsisprendimas yra jų valios išraiška, pasireiškianti ne dėl jų kaltės, o iš pareigos materialiai išlaikyti vaikus suvokimo ir siekio ją realizuoti.

Esanti teisės spraga sudaro pagrindus tokiems, neigiamiems vaiko atžvilgiu, reiškiniams, kaip: palikimas vaiko be priežiūros, t. y. atstovo pagal įstatymą, arba piktnaudžiavimas nustatant vaiko globą (rūpybą). Praktika rodo, kad tėvams išvykus dirbti į užsienį, dažniausiai vaikui yra nustatoma laikinoji globa (rūpyba) ir Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo pagrindu mokama 4 MGL dydžio vaiko globos (rūpybos) pašalpa. Toks problemos sprendimas sudaro prielaidas neracionaliai naudoti valstybės lėšas ir sąlygas tėvams, turintiems galimybę išlaikyti savo vaikus, nusišalinti nuo jų išlaikymo. Taip pat teigtina, kad minėtas reiškinys pažeidžia vaikų teises ir prieštarauja jų interesams, nes formuojamas neigiamas tėvų įvaizdis vaikams, skatinamas vaikų iškreiptas, neadekvatus realybei šeimos situacijos suvokimas.

Siekiant išspręsti minėtą problemą, būtina kuo skubiau teisės aktuose reglamentuoti juridinės vaiko globos (rūpybos) institutą. Numatyti, kad vaiko tėvams išvykus į užsienį (dirbti, studijuoti ir kt.), vaikui būtų nustatoma laikinoji globa (rūpyba), skiriamas globėjas (rūpintojas), t. y. atstovas pagal įstatymą, kuriam vaiko išlaikymui vaiko globos (rūpybos) pašalpa nebūtų mokama.

► Švietimo įstaigų sistemai priklausančių internatinių mokyklų reorganizavimas į vaikų globos namus ir jų pavaldumo pakeitimas, be pozityvių aspektų, atskleidė ir vaiko globos (rūpybos) įgyvendinimo trūkumų. Pažymėtina, kad reorganizavimo proceso metu parengti statusą pakeitusių įstaigų veiklos nuostatai nebuvo suderinti su Civilinio kodekso, reglamentuojančio vaiko globą (rūpybą), normomis. Dėl to išryškėjo dvigubos vaiko globos (rūpybos) problema. Pastebėti atvejai, kai tėvų globos netekusiems vaikams, besimokiusiems ir gyvenusiems internatinėje mokykloje, buvo nustatyta globa (rūpyba) šeimoje. Pasikeitus įstaigos statusui, t. y. internatinę mokyklą reorganizavus į vaikų globos namus, vaikai vienu metu tapo šeimos ir vaikų globos institucijos globotiniais, t. y. buvo taikomos dvi globos (rūpybos) formos tuo pačiu metu.

► Analizuojant vaikų globojamų (rūpinamų) vaikų globos institucijose galimybes laikinai svečiuotis kitų asmenų šeimose, paaiškėjo šiuo metu galiojančio teisinio reglamentavimo netobulumas. Atkreiptinas dėmesys, kad iki šiol sprendžiant vaiko išvykimo svečiuotis šeimose klausimą, vadovaujamosi Švietimo ir mokslo ministerijos 1998 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. 995 „Dėl mitybos išlaidų kompensavimo tvarkos tvirtinimo“, kuriame pagrindinis dėmesys

skiriamas maistpinigių mokėjimo vaiką priėmusiam asmeniui tvarkai, o ne tinkamų gyvenimo sąlygų vaikui sudarymui, jo saugumo, priežiūros užtikrinimui svečiavimosi šeimoje metu. Todėl būtina artimiausiu metu reglamentuoti vaikų globos institucijų globotinių svečiavimosi šeimose tvarką, aptariant kiekvieno susijusio asmens teises, pareigas ir atsakomybę už vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą.

► Vaiko globos organizavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405, įtvirtina įpareigojimą savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybai arba jos įgaliotiems socialiniams partneriams organizuoti fizinio asmens (išskyrus vaiko artimuosius giminaičius) pasirengimą būti globėju (rūpintoju). Tačiau pažymėtina, kad iki šiol tai tėra deklaratyvi teisės norma, nes vis dar nėra patvirtinto institucijų, privalančių organizuoti globėjų (rūpintojų) rengimą, sąrašo, jiems keliamų reikalavimų, globėjų (rūpintojų) mokymo programų, metodinių rekomendacijų ir pan. Šias paslaugas teikiantys socialiniai partneriai (pvz., Vaiko gerovės centras „Pastogė“, veikiantis Kauno mieste) savo veiklą organizuoja neturėdami bendrų globėjų (rūpintojų) rengimo kriterijų, naudodamiesi skirtinga užsienio šalių praktika.

Manome, jog teisės normų numatoma išimtis dėl vaiko artimųjų giminaičių rengimo būti globėjais (rūpintojais) neatitinka vaiko interesų, nes ir šiems asmenims būtina suteikti pagrindinių žinių apie glojamo (rūpinamo) vaiko statusą, jo socializacijos ypatumus, globos (rūpybos) tikslams įgyvendinti naudotinus būdus ir priemones bei kt.

Todėl, siekiant sėkmingo vaiko globos (rūpybos) instituto tikslų įgyvendinimo, būtina dėti pastangas bendrai globėjų (rūpintojų) rengimo sistemai sukurti.

► Reikia spręsti ir problemas, susijusias su vaikų laikinuoju išvykimu į užsienio valstybes. Teisės aktai, kuriais vadovaujamosi sprendžiant šį klausimą: Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas, Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 302, bei kompetentingų valstybės institucijų paaiškinimai, kuriuose palikta reglamentavimo spragų.

Viena jų yra laikino išvykimo sąvokos nebuvimas. Taikant Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo analogiją, laikino išvykimo į užsienio valstybę terminą būtų galima apibrėžti šešių mėnesių laikotarpiu, tačiau praktikoje išvykimo laikinumo (skaičiuojamo nuo kelių dienų iki kelerių metų) kriterijai, motyvai yra labai įvairūs. Apibrėžus laikino išvykimo terminą, būtų išspręsta ir dar viena problema – savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų išduodamų dokumentų dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes galiojimo termino. Teisės

aktuose taip pat nėra nusakytos aplinkybės, kuriomis remiantis galima konstatuoti, kad vaikas daugiausia gyvena su vienu iš tėvų ir kad dėl objektyvių aplinkybių negalima gauti antrojo iš tėvų sutikimo leisti vaikui laikinai išvykti į užsienį. Socialinės apaugos ir darbo ministerijos Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarkos komentare nurodomą faktą, kad vaikas gyvena daugiausia su vienu iš tėvų, galinčiais patvirtinti dokumentais esant: pažymą apie vaiko ir vieno iš tėvų registraciją kartu; pažymą apie šeimos sudėtį; rašytinį patvirtinimą iš mokyklos ar ikimokyklinės ugdymo įstaigos; kartu gyvenančių pilnamečių asmenų patvirtinimus raštu; kitus dokumentus. Manytina, kad praktikoje savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos išduodamus raštus, pagrindiniu vaiko gyvenimo su vienu iš tėvų faktą įrodančiu dokumentu laiko pažymą apie šeimos sudėtį, pažymą (informaciją, gaunamą telefonu) apie vaiko ir vieno iš tėvų registraciją kartu. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktika rodo, kad šie dokumentai negali būti laikomi pakankamais ir patikimais įrodymais, nes Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo ir kitų teisės aktų nuostatos yra deklaratyvios, t. y. neriboja skyriumi gyvenančių tėvų piktnaudžiavimo savo teisėmis atveju, neįtvirtina aiškaus ir veiksmingo kontrolės mechanizmo. Taip pat pažymėtina, kad gyvenamosios vietos deklaravimą reglamentuojančios teisės normos nedetalizuoja skyriumi gyvenančių tėvų vaikų gyvenamosios vietos deklaravimo momentų, neįpareigoja vieną iš tėvų, deklaruojantį vaiko gyvenamąją vietą kartu su juo, įstaigai, vykdančiai gyvenamosios vietos deklaravimo funkcijas, pateikti vaiko gyvenamosios vietos nustatymą patvirtinančius dokumentus (teismo sprendimą, tėvų susitarimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo), kito iš tėvų sutikimą ar pan. dėl vaiko gyvenamosios vietos deklaravimo. Šios aplinkybės, nepakankamas visuomenės teisinis išprusimas ir įsigalėjęs teisinis nihilizmas, skyriumi gyvenančių tėvų priešiškus, kerštingumas sąlygoja netinkamą pareigos deklaruoti gyvenamąją vietą vykdymą, duomenų apie gyvenamąją vietą, šeimos sudėtį netikslumą ir atitinkamai neteisingų ir neteisėtų sprendimų priėmimą.

Manome, jog, siekiant užtikrinti kiekvienam vaikui garantuojamą teisę žinoti savo tėvus, gyventi kartu su tėvais, būti aprūpinamam ir auklėjamam savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais ir pan. ir įgyvendinant savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų uždavinį užtikrinti vaiko teisių apsaugą bei pareigą skyriumi gyvenančiam tėvui teikti informaciją apie vaiką, savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba, išduodama dokumentus dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, turėtų reikalauti išvykstantįjį pateikti informaciją ne tik apie išvykimo tikslą, terminą, bet ir vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimą išvykimo laikotarpiu (vaiko gyvenamąją vietą, gyvenimo sąlygas, teisės bendrauti su kitu iš tėvų, artimaisiais giminaičiais užtikrinimą ir pan.).

► Nors šeima yra esminis visuomenės elementas ir jai tenka pirminė atsakomybė už vaiko apsaugą, auklėjimą ir vystymąsi, tačiau vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tiriamojo ir praktinio darbo patirtis rodo, jog šeima mūsų šalyje viena nepajėgia sukurti vaikui harmoningų socializacijos sąlygų. Kasmet gausėja socialinės rizikos šeimų, kuriose dėl tėvų mažo išprusimo, dorovinių vertybių nuosmukio, negebėjimo ir nepajėgumo prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių socialinių ekonominių sąlygų formuojasi ne savarankiška, visapusiškai ir harmoningai išsivysčiusi asmenybė, o savimi nepasitikintis, savęs nevertinantis, besijaučiantis nesaugus savo artimiausioje aplinkoje žmogus. Augdamas disfunkcinėje šeimoje vaikas formuoja savo teisių ir interesų apimtį, atsižvelgdamas į šeimos aplinką ir atsakomybę už ją.

Šių dienų visuomenėje įprastas reiškinys – vaikų teisių ir tėvų interesų konfliktas, tėvų siekis primesti savo asmeninę požiūrį į gyvenimo vertybes ir formuoti vaiko asmenybę, vadovaujantis išimtinai savo patirtimi, sumenkinant vaiko teisių svarbą vaiko ateities gyvenimo modelio formavimuisi. Dėl to ypač svarbu išvengti galimo vaiko teisių ir tėvų interesų konflikto ar jį sušvelninti. Įstatymų vaidmuo, ugdant asmeninę ir visuomeninę atsakomybę, gali būti labai didelis, tačiau reikia pripažinti, kad vien teisinis reglamentavimas nepakeis požiūrio ir tradicinio šeimos arba visuomenės elgesio. Kita vertus, valstybė turi prisiimti pareigą šviesti tėvus, t. y. ji tėvų švietimą turi įtvirtinti kaip naują paramos šeimai kryptį. Ši pareiga apimtų tėvų švietimo programų rengimą ir vykdymą, kurių pagrindą sudarytų tėvų konsultavimas humaniškų santykių svarbos, mokėjimo adekvačiai reikšti jausmus vaikui klausimais, konkrečių žinių apie krizių įveikimą, vaiko vystymąsi, didėjančius jo sugebėjimus ir įgūdžius, būtinus tolesniam gyvenimui, suteikimas ir kt.

Kita ne mažiau svarbi valstybės pareiga, siekiant išvengti šeimos virsmo socialinės atskirties šeima, – laiku pastebėti ir užtikrinti reikalingos pagalbos šeimai suteikimą. Šiuo metu esama paslaugų sistema labiau nukreipta tik į vaiko, kaip individo, problemą, tačiau visiškai nedaro įtakos vaiko gyvenamajai terpei, jo socialinės aplinkos teigiamiems pokyčiams. Todėl ji yra nepakankamai efektyvi, nes kiekvienas vaikas auga ir bręsta šeimoje. Norint, kad teikiama pagalba būtų veiksminga, būtina visas pastangas nukreipti į kompleksinės pagalbos visai šeimai, kurioje vyrauja krizė, suteikimą.

Neigiamai vertintinas šiuo metu matomas socialinių paslaugų infrastruktūros netolygumas, t. y. akivaizdus atotrūkis tarp didžiųjų miestų ir kitų Lietuvos regionų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, paslaugos vaikui ir jo šeimai privalo būti teikiamos savivaldybės lygmeniu, t. y. šeimos gyvenamojoje vietoje, vaikui įprastoje, artimoje aplinkoje, naudojant jau esamus resursus ir skatinant naujų paslaugų atsiradimą ir vystymą.

Paslaugų įvairovė, jų kokybė ir suteikimas reikiamu laiku dažnai leistų išvengti vaiko paėmimo iš krizės ištiktos šeimos, greičiau atstatyti vaikui tinkamą aplinką.

Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus, būtina koreguoti Socialinių paslaugų įstatymą, numatant ne tik savivaldybių pareigą teikti socialines paslaugas, bet ir atsakomybę už paslaugų planavimą, organizavimą ir teikimą. Taip pat svarbu įdiegti socialinių paslaugų pirkimo modelį, kuris sudarytų teisinę ir finansinę prielaidą savivaldybėms pirkti socialines paslaugas iš įvairių teikėjų. Tačiau, plėtojant socialinių paslaugų infrastruktūrą vaikams ir šeimoms, daugiausia dėmesio reikėtų skirti teikiamų paslaugų kokybei. Tenka apgailestauti, bet iki šiol nėra sukurta socialinių paslaugų kontrolės mechanizmo, nėra jų standartų. Šiuo metu situacija yra tokia, jog veikiančios socialinių paslaugų įstaigos (vaikų globos namai, dienos centrai, pagalbos tarnybos ir kt.) dirba kaip gali arba kaip išmano, nes neparengta tokių įstaigų licencijavimo tvarka.

Pažymėtina, kad tik bendras valstybės, savivaldos ir visuomeninių organizacijų požiūris ir pastangos sustiprins šeimą, užtikrins svarbiausius vaiko poreikius ir padės kurti tvirtą visuomenę.

► Smurtas prieš vaikus – tai vaikų nūdienos gyvenimo rykštė. Tarsi piktybinis auglys jis apraizgė ne vien šeimos organizmą. Visuomenėje gajus nepakantumas jauniausio ir silpniausio jos nario nuomonei, jo požiūriui į atskirus reiškinius, nenoras ar negebėjimas suvokti vaiko teisių, jo interesų užtikrinimo svarbos sukūrė terpę įvairioms smurto prieš vaikus apraiškoms ir formoms.

Ataskaitinių metų tiriamasis ir praktinis darbas parodė, jog nepažabotas fizinis, emocinis, seksualinis smurtas iš šeimos paplito tolyn ir gilyn – į įvairias visuomenės gyvenimo sritis ir sferas. Žinoma atvejų, kai prieš vaikus psichologinį (o kartais ir fizinį) smurtą naudojo policijos pareigūnai, mokytojai, socialiniai darbuotojai (pedagogai), tai yra asmenys, kurie pagal darbo pobūdį privalo ginti vaikus nuo neteisėtų veiksmų, užtikrinti jų teisių ir įstatymų saugomų interesų įgyvendinimą. Dažniausiai nepilnamečiai vaikai patiria pareigūnų psichologinį spaudimą sulaikymo, apklausos, prevencinio pokalbio metu. Mokytojai, socialiniai darbuotojai (pedagogai) nepaklususio, elgesio problemų turinčio mokinio ar globotinio auklėjimui taiko neleistinus, žalingus vaiko fizinei ir psichinei sveikatai auklėjimo metodus, drausminimo priemones. Būta faktų, kai psichologinio smurto priemonių ėmėsi didžiųjų prekybos centrų apsaugos darbuotojai, įtarę vaiką vagyste.

Suaugusiųjų bendravimo ir elgesio su vaikais modelį „teisingas stipriausias“ perima ir patys vaikai, bendraudami tarpusavyje. Agresyvus vaikų ir paauglių elgesys mokykloje ir už jos ribų tampa dažnu reiškiniu. Tyčiojimas yra viena labiausiai paplitusių smurto apraiškų tarp

mokyklinio amžiaus vaikų. Tai įrodo prieš kelerius metus Pasaulinės sveikatos organizacijos atliktų tyrimų rezultatai, skelbiantys, jog Lietuvos moksleiviai tyčiojasi labiausiai. Pažymėtina, kad tyčiojimas iš silpnesnio, priekabiavimas, siekiant sukelti jam fizinį ar emocinį skausmą, sutrikdo ne tik normalų vaikų bendravimą, sukelia somatinius sutrikimus, bet neretai yra viena iš vaiko savižudybių priežasčių. Tyčiojimas veikia ne tik tyčiojimosi aukų, bet ir tų, kurie tyčiojasi, elgesį. Agresyviai elgdamiesi su bendraamžiais jie gali pradėti taip pat elgtis ir su kitais aplinkiniais. Ilgainiui tyčiojimas gali peraugti į nusikalstamą vaiko ar paauglio elgesį.

Smurtas šeimoje ir visuomenėje, bene grėsmingiausias pastarojo laikotarpio reiškiny, dažniausias jos narių konfliktinių santykių sprendimo palydovas, labiausiai disharmonizuojantis šeimos aplinką ir skaudžiausiai paliečiantis silpniausią šeimos ir visuomenės narį – vaiką.

Europos žmogaus teisių komisaras Alvaro Gil- Robles, lankydamasis Lietuvoje 2003 m. lapkričio 23-26 d., pabrėžė minėtos problemos aktualumą Lietuvai ir atkreipė dėmesį, jog mūsų šalyje dar nėra teisės akto, numatančio konkrečius veiksmus kovai prieš smurtą (ypač pabrėžė smurtą šeimoje).

Pažymėtina, kad nedelsdami turime imtis smurto problemą spręsti nacionaliniu lygmeniu. Nors Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje, priimtoje Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383, smurtinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi, tačiau tiek minėtas, tiek kiti šiuo metu galiojantys teisės aktai (pvz., Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programa, kuriai pritarė Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1997 m. kovo 6 d. nutarimu Nr. 197 ir kt.) labiau orientuoti į postvenciją, nenumato kompleksinių ir koordinuotų veiksmų ir priemonių (prevencinių, intervencinių) smurtui su visomis jo apraiškomis šalinti.

► Švietimo sistema – tai antrasis po šeimos vaiko socializacijos institutas, kuriam tenka didelė atsakomybė už vaiko asmenybės visavertį vystymąsi. Progresyvi švietimo sistemos reforma sukuria tvirtą pamatą laisvo, kūrybiško, savarankiško ir atsakingo žmogaus ugdymui. Nuo 1992 metų pradėta švietimo reforma vykdoma integracijos, visiems prieinamo bei lygaus dalyvavimo ugdymo procese principais.

Ataskaitoje norėtusi ypatingą dėmesį skirti vienai iš švietimo sistemos dalių – specialiajam ugdymui. Svarbu pažymėti, kad vykdomos reformos procesai šioje srityje paskatino specialiųjų poreikių mokinių integraciją į bendrojo lavinimo mokyklas, pastaraisiais metais pradėtas vaikų, turinčių vidutinį ir didelį proto atsilikimą, ugdymas, t. y. vaikų, kurie iki reformos pradžios buvo laikomi nemokytiniais. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad minėtas

procesas vyksta nepakankamai sparčiai ir koordinuotai, o kalbant apie kompleksinių specialiųjų poreikių turinčių vaikų integravimą į ugdymo procesą, – net vangiai. Iki šiol dar daugumos ikimokyklinio ir mokyklinio ugdymo įstaigų fizinė bei informacinė aplinka (techninė bazė, specialistų trūkumas ir pan.) nėra tinkamai pritaikyta specialiųjų poreikių vaikų ugdymui. Susirūpinimą kelia specialiųjų internatinių mokyklų veiklos organizavimas. Didžiąją minėtų įstaigų ugdytinių dalį sudaro nedidelę proto negalią turintys vaikai, kurie privalomai turėtų būti integruojami į bendrojo lavinimo mokyklas. Neretai į tokio tipo ugdymo įstaigas nukreipiami vaikai, kurių raidos sutrikimą lemia ne tiek medicininiai, kiek socialiniai faktoriai. Nors suprantama, kad socialinės atskirties šeimose augančių vaikų branda atsilieka nuo vaikų, turinčių geras socializacijos sąlygas šeimoje. Reikėtų pastebėti, jog dar būna atvejų, kai bendrojo lavinimo mokyklos imasi iniciatyvos „atsikratyti“ vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, ypač tų, kurių elgesys kelia rūpesčių mokyklos bendruomenei. Šių vaikų ugdymas taip pat tęsiamas specialiosiose internatinėse mokyklose. Toks neatsakingas požiūris dažnai užkerta kelią ateityje minėtiems vaikams į visavertį funkcionavimą visuomenėje, t. y. siekti mokymosi aukštesnėse pakopose, pretenduoti į kvalifikuotą, geriau apmokamą darbą ir netgi planuoti asmeninio gyvenimo perspektyvas. Kita vertus, vaikai, kuriems būtinos specialiojo ugdymo paslaugos, ankstyvuojų laikotarpiu dar nėra tinkamai ugdomi.

Siekiant nuoseklaus specialiųjų poreikių vaikų integravimo į bendrąją švietimo sistemą nuo ankstyvosios vaikystės, būtina parengti specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programą, taip pat imtis ryžtingesnių priemonių revizuojant ir reformuojant specialiųjų internatinių mokyklų tinklą, jų veiklą labiau orientuojant į specialiųjų paslaugų teikimą vaikams, turintiems didelių ir labai didelių ugdymosi poreikių, pagalbą tokių vaikų tėvams, globėjams ir pan.

Lankantis bendrojo lavinimo mokyklose, diskutuojant su pedagogais, vaikais apie jų problemas, susijusias su ugdymo procesu, pastebima, jog silpniausia ugdymo proceso grandis yra vaikų neformalusis ugdymas. Turiningo, kokybiško, patrauklaus ir kiekvienam vaikui prieinamo popamokinio užimtumo, laisvalaikio ir poilsio organizavimas yra labai svarbi jauno žmogaus ugdymo proceso dalis. Tačiau pastarųjų metų analizė parodė, kad pasibaigus pamokoms ar atostogų metu daugelis vaikų savo laisvalaikį leidžia neracionaliai, nes dauguma anksčiau veikusių, vaikams patrauklių būrelių, klubų, studijų ir kt. yra uždaryti, apleisti, arba užsiėmimai juose yra pernelyg brangūs vidutinės pajamos gaunančiai šeimai ir visiškai neprieinami socialiai remtinų šeimų vaikams. Ypač vaikų neužimtumo problema aktuali rajonų miesteliuose ir kaimuose gyvenantiems vaikams.

Kitas minėtos problemos aspektas yra tas, kad, įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 10 d. nutarimu Nr. 560 patvirtintą Vaikų vasaros poilsio organizavimo ir finansavimo tvarką, laikantis jos nuostatų rengiami vaikų vasaros poilsio programų konkursai orientuoti tik į socialiai remtinų vaikų poilsį. Tai neužtikrina visiems vaikams lygių galimybių ilsėtis vasaros atostogų metu, t. y. sudaromos prielaidos pasireikšti diskriminavimui, organizuojant vaikų poilsį.

Taip pat būtina atkreipti dėmesį į kasmet mažėjantį minėtų programų finansavimą. 2003 metais vaikų vasaros poilsio organizavimui buvo skirta tik 2,9 mln. litų (1998 metais – 5,29 mln.), nors lėšų poreikis programų įgyvendinimui dešimteriopai viršija skiriamą sumą. Tokia situacija verčia programų rengėjus trumpinti organizuojamo poilsio laiką, rinktis vaikams ne visada turiningas ir įdomias poilsio organizavimo formas.

Svarbu pažymėti, kad neformaliojo ugdymo procesas ne mažiau svarbus ir reikšmingas vaiko socializacijai nei mokymo procesas. Manome, jog artimiausia užduotis turėtų būti neformaliojo ugdymo krepšelio metodikos sukūrimas ir įdiegimas. Tik formaliojo ir neformaliojo vaiko ugdymo sąsaja sudaro progresyvios švietimo sistemos pagrindą.

Reikėtų atkreipti dėmesį į priešmokyklinio ugdymo paslaugų sistemos spartesnio įgyvendinimo būtinumą. Ši ugdymo kryptis ypač svarbi 5-6 metų vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose, kad galėtų laiku ir sėkmingai pasiekti mokyklinę brandą.

► Kalbant apie vaikų gydymą, mūsų šalyje yra susiformavusi pakankamai pažangi bei kvalifikuota vaikų sveikatos apsauga. Tačiau reikia pripažinti, kad iki šiol sveikatos apsaugos sistemoje nėra aiškių prioritetų teikiant sveikatinimo paslaugas vaikams. Tai patvirtina, jog kasmet blogėja bendrojo lavinimo mokinių sveikatos rodikliai. Remiantis Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis, 2002 metais visiškai sveikų vaikų bendrojo lavinimo mokyklose buvo tik 42,2 procento. Daugėja mokinių, turinčių regos, laikysenos sutrikimų, stuburo iškrypimų, stomatologinių problemų.

Lietuvos Respublikos Seimas 2004 metus paskelbė vaikų sveikatos metais. Tai gera proga iš esmės keisti požiūrį į vaiko sveikatos priežiūrą, numatyti pagrindines valstybės veiklos kryptis, daugiau dėmesio skiriant vaikų sveikatos priežiūros profilaktikai. Svarbu, kad Vaikų sveikatos metų programoje atsirastų vieta ir realus finansavimas konkrečioms, veiksmingoms priemonėms, turinčioms įtakos vaikų sveikatos gerinimui, bet ne deklaratyvioms, sunkiai įgyvendinamoms nuostatoms. Manome, jog visuotinis vaikų sveikatos tyrimas atskleistų realią

vaikų sveikatos būklę ir leistų apsispręsti dėl prioritetinių vaikų sveikatos priežiūros kryptių nustatymo.

Svarbus veiksnys, gerinant mokyklinio amžiaus vaikų sveikatos priežiūrą, galėtų būti medicinos punktų bendrojo lavinimo mokyklose įsteigimas, kurių veiklos tikslas būtų ne tik suteikti vaikui pirmąją medicininę pagalbą, bet ir tapti vaiko bendrojo ugdymo proceso dalimi. Sveikatos priežiūros specialistas, dirbdamas komandoje su mokyklos mokytojais, socialiniais pedagogais, turėtų vykdyti švietėjišką veiklą, skatinti sveiką vaikų gyvenimo būdą, padėti vaikams ir jų tėvams spręsti su vaiko sveikata susijusias problemas ir pan.

Taip pat būtina užtikrinti nemokamos stomatologinės pagalbos vaikams teikimą, numatant finansavimą privalomiems profilaktiniams patikrinimams ir gydymui iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo (ligonių kasų) biudžeto. Nes šiuo metu dauguma šeimų finansiškai nepajėgios (socialinės atskirties šeimos ir nemotyvuotos) garantuoti savo vaikui tinkamą ir laiku atliekamą stomatologinę priežiūrą.

Ataskaitinių metų tiriamasis ir praktinis darbas parodė, kad ypatingas dėmesys ir pastangos turi būti nukreipti elgesio ir psichikos sutrikimų turintiems vaikams. Tokių vaikų yra išties daug, tačiau problema ta, jog tėvai, globėjai, pedagogai ne visada laiku pastebi, kad vaikui būtina kvalifikuota specialistų pagalba. Pradžioje elgesio ir psichikos sutrikimų turintis vaikas aplinkinių apibūdinamas kaip „keistokas“, „kaprizingas“, „pilnas ožių“. Tačiau nepastebėjus ir laiku nesuteikus pagalbos vaiko problema gilėja, ilgainiui jis tampa nevaldomas ir pan. Kita vertus, kompleksinių paslaugų (socialinių, psichologinių, edukacinių, medicininių) sistemos nebuvimas dažniausiai sąlygoja medicininės pagalbos tokiems vaikams dominavimą. Kartais apsiribojama tik medikamentinio gydymo taikymu, kuris garantuoja trumpalaikį efektą, prislopina negatyvius reiškinius, bet nesprenžia vaiko sveikatos problemų iš esmės. Medicininė pagalba, suteikta krizių metu, jokių būdu nepagerina minėtų vaikų gyvenimo kokybės, neskatina vaiką supančios aplinkos pokyčių, neinicijuoja savipagalbos ir pan. Atkreiptinas dėmesys, kad pas mus susiklostė ydinga, vaiko interesams prieštaraujanti praktika, kai tokius vaikus bandoma „perauklėti“, ir jie, neįvertinus tikrosios vaiko sutrikimo priežasties, būna nukreipiami į specialiąsias vaikų auklėjimo ir globos įstaigas, o netekę tėvų globos vaikai – į globos institucijas vaikams su proto negalia, t. y. institucijas, kurių veiklos tikslas ir darbo specifika visiškai neatitinka minėtų vaikų poreikių. Švėkšnos sanatorinė internatinė mokykla – vienintelė šalyje ugdymo įstaiga, kurioje mokosi, gyvena (globojami tėvų globos netekę vaikai) ir gauna specialiąsias paslaugas psichikos sutrikimų turintys vaikai. Tačiau toks pagalbos modelis

(stacionari uždara mokymo ir globos institucija) neatitinka deinstitutionalizacijos, integruoto mokymo ir ugdymo bei šiuolaikinės vaiko globos (rūpybos) principų.

► Alkoholis – tai vienas iš seniausiai žinomų narkotikų ir populiariausia, dažniausiai vaikų vartojama svaiginimosi medžiaga. Praktika rodo, kad iš visų narkotinių ir psichotropinių medžiagų alkoholis vaikams lengviausiai pasiekama svaiginimosi priemonė. Vertybių devalvacija tapo prielaida ne tik etikos, bet ir teisės normų pažeidimams, turint omenyje tai, kad nepamatuotas pelno siekimas išbalansuoja alkoholio realizavimo nepilnamečiams kontrolės mechanizmą. Lankantis rajonų ir kaimų mokyklose, susitinkant su vaikais ne kartą teko girdėti, kad parduotuvėse, prekybos kioskuose gana lengvai galima įsigyti alkoholinių gėrimų, ypač populiarius yra stiprusis alus, kurio tūrinė etilo alkoholio koncentracija didesnė nei 5 procentai. Pastebimas akivaizdus atsakingų institucijų pareigūnų nenoras matyti šios problemos arba neveiklumas ją sprendžiant. Dažniausiai asmeniui, pardavusiam arba nupirkusiam vaikui alkoholio, netaikomos jokios įstatymais numatytos poveikio priemonės.

Įgyvendinant Nacionalinės narkomanijos ir narkotikų kontrolės 2004-2008 metų strategijos priemones, būtina vadovautis principu: „Mąstyti globaliai, o veikti lokaliai“, t. y. siekiant strateginio valstybės tikslo – mažinti ir sustabdyti narkomanijos plitimą, svarbu, kad kiekviena savivaldybė įvertintų atskirų svaiginimosi priemonių dominavimą savo teritorijoje bei, rengdama ir remdama prevencines programas, skirtų ypatingą dėmesį kovai su jos bendruomenei būdinga, aktualiausia problema.

► Valstybės pareiga saugoti ir globoti vaikystę, užtikrinti vaikų, kaip ypatingos visuomenės grupės, teises ir interesus. Vis dar opi šio laikotarpio problema – tai skurdas šeimoje. Šis negatyvus reiškinys išlieka didžiausia kliūtis vaikų poreikiams tenkinti, apsaugoti jų teises. Vaikai yra skaudžiausiai pažeidžiami skurdo, nes jis riboja vaiko potencialo formavimąsi, negatyviai veikia jo psichinę būseną. Dėl skurdo šeimoje vaikai jaučiasi kalti, bando ieškoti išėities ir per anksti tampa suaugusiais.

Statistika byloja, kad Lietuvoje nelegaliai dirba apie 10 procentų vaikų. Kontrolieriaus darbo praktika rodo, kad yra vaikų, kurių visos vasaros atostogos praleidžiamos ūkininko sodyboje, verslininko statybose, privačių asmenų ūkiuose, kur vaikas, neatsižvelgiant į jo amžių, už sunkų, kartais vergišką darbą po 12 valandų per dieną gauna kelis litus. Vaikai samdomi sveikatai ir net gyvybei pavojingiems darbams: automobilių važiuojamojoje dalyje pardavinėja

laikraščius ir žurnalus, tampa varovais medžioklėje ir kt. Minėti ir kiti faktai rodo, kad mūsų visuomenėje atsivėrė dar viena žaizda – vaikai tampa ekonominio išnaudojimo aukomis.

Šiuo metu darbo santykius reguliuojantys teisės aktai numato atsakomybę darbdaviams tik už vaikų nelegalų įdarbinimą. Vaikų ekonominis išnaudojimas – naujas reiškinys, kuriam reikia atitinkamo įvertinimo, sprendimų ir teisinio reglamentavimo.

► Įstatymų leidėjas įpareigoja kiekvieną asmenį, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, visur ir visada vadovautis vaiko interesais. Prioritetinio vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo užtikrinimas ypač aktualus sprendžiant ginčus dėl vaiko, t. y. vaiko gyvenamosios vietos, skyriumi gyvenančio tėvo bendravimo su vaiku, dalyvavimo jo auklėjime, materialinio išlaikymo ir kt. Teisingas ginčų dėl vaikų sprendimas yra ypač aktualus, nes taip užtikrinama daugelis vaiko teisių.

Civilinės teisės normos įtvirtina dispozityviškumo principą ir suteikia tėvams galimybę klausimus, susijusius su vaiko gyvenamosios vietos nustatymu, vaiko išlaikymu, bendravimu su vaiku, dalyvavimu jo auklėjime ir pan., visų pirma spręsti tarpusavio susitarimu, vadovaujantis teisingumo, sąžiningumo, protingumo, prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, sutuoktinių lygiateisiškumo bei kitais teisės principais. Tačiau tiriamoji ir praktinė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla rodo, jog šis ginčų sprendimo būdas retai taikomas praktikoje. Galima teigti, kad didesnioji dalis klausimų, susijusių su vaikais, yra sprendžiami teismo tvarka. To priežastys daugumoje atvejų yra subjektyvaus pobūdžio, turinčios žmogiškąjį faktorių: asmeninės tėvų ambicijos, poreikių ir galimybių neatitikimas, nepajėgumas ar nenoras susitaikyti su santuokos nutraukimo, bendro gyvenimo pabaigos pasekmėmis ir pan. Ginčų sprendimo ne teisme praktikos nebuvimas, t. y. institucijos (tarpininko), galinčios padėti tėvams tarpusavio susitarimu išspręsti ginčus dėl vaiko, nebuvimas, siaurina asmenų, pajėgiančių ne teismo tvarka spręsti ginčus dėl vaikų, ratą. Manome, kad užsienio šalyse gyvuojanti šeimų sutaikinimo praktika (šeimų mediatorių institutas) turėtų būti perkelta ir pritaikyta Lietuvoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui adresuotų skundų dėl ginčų, susijusių su vaikais, ir jų tyrimų duomenys leidžia konstatuoti, kad praktikoje dažnas šio pobūdžio ginčų sprendimas teismine tvarka neatitinka vaiko interesų, sukelia vaikui neigiamą emocinę aplinką. Dėl šios priežasties yra itin svarbu bylas, kurių sprendimas turės įtakos vaiko teisėms ir interesams, išspręsti per įmanomai trumpiausią laiką. Tam teisėjas privalo tinkamai pasirengti bylos teisminiam nagrinėjimui, būti itin aktyvus dar pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje. Tačiau vis dar būna atvejų, kai bylų nagrinėjimas trunka nuo kelių mėnesių iki kelerių metų. Bylos

nagrinėjimo termino klausimas yra ypač aktualus bylose dėl santuokos nutraukimo, kai tarp tėvų kyla ginčų tiek dėl vaikų gyvenamosios vietos, bendravimo su vaikais ir dalyvavimo jų auklėjime, vaikų išlaikymo, tiek dėl šeimos turto padalijimo.

Skundų dėl vaiko teisių ir interesų pažeidimo, teismo tvarka sprendžiant ginčus dėl vaiko, tyrimai patvirtina tėvus pamirštant imperatyvą vadovautis prioritetiniu vaiko teisių ir interesų principu bei manipuliuojant vaiku, jo norais, siekiant savų, neretai savanaudiškų tikslų įgyvendinimo. Neigiamai vertintina tai, kad tokiais atvejais savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba nesugeba išlikti objektyvi ir teisme atstovauti išimtinai vaiko teisėms ir interesams, siekti vienintelio tikslo – apginti viešą interesą, t. y., kad teismas priimtų sprendimą, atitinkantį vaiko teises ir interesus. Pažymėtina, kad savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos sugebėjimas tiksliai įvykdyti teismo pavedimus, surinkti ir objektyviai, visapusiškai įvertinti reikšmingas bylai faktines aplinkybes bei jų įrodymus, pateikti teismui šeimos aplinkos tyrimo aktus, išsamią išvadą sprendžiamu klausimu turi įtakos bylos nagrinėjimo operatyvumui.

Atsižvelgiant į tai, būtina vykdyti visuomenės teisinį švietimą bei užtikrinti specialistų pagalbą tėvams priimant sprendimus, turėsiančius įtakos vaiko teisėms ir interesams. Taip pat būtina kelti vaiko teisių apsaugos specialistų kvalifikaciją, rengti ir platinti metodinę medžiagą, teismų praktikos dėl įvairių šeimos teisės institutų apžvalgas ir kt.

Priežastys, lemiančios ginčų dėl vaikų sprendimą teismo tvarka, neretai sukelia problemų ir vykdant teismo sprendimą, susijusį su vaiko teisėmis ir interesais, lemia priverstinės teismo sprendimo įgyvendinimo procedūros taikymą. Remiantis vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktine veikla, konstatuotina, kad sunkumų kyla vykdant tiek piniginio pobūdžio, tiek nepiniginio pobūdžio teismo sprendimus.

Skunduose dėl nepiniginių teismo sprendimų vykdymo pareiškėjai pažymi savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, policijos pareigūnų neveikimą, pasyvų reagavimą ar nereagavimą į skundus dėl teismo sprendimo, nustatančio vaiko gyvenamąją vietą, skyriumi gyvenančio tėvo bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jo auklėjime, nevykdymo (pvz., vaikas nėra atiduodamas tėvui, su kuriuo teismo sprendimu yra nustatyta vaiko gyvenamoji vieta; skyriumi gyvenančiam tėvui neleidžiama, trukdoma bendrauti su vaiku). Ši aplinkybė ir atliktų tyrimų duomenys leidžia konstatuoti, kad visuomenė nėra pakankamai informuota apie teismo sprendimų vykdymo procesą, jame dalyvaujančius asmenis, jų teises bei pareigas, atsakomybę ir kt., kad būtinas papildomas, detalus ir kartu aiškiai atribojantis institucijų, dalyvaujančių vykdant teismo sprendimus, susijusių su vaiko teisėmis ir interesais, kompetenciją, reglamentavimas.

Piniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo procese viena iš didžiausių ir aktualiausių yra teismo sprendimo dėl vaiko išlaikymo vykdymo problema. Ji turi keletą aspektų. Vienas jų yra tas, kad teismo sprendimas negali būti vykdomas dėl sąlyginai objektyvių priežasčių, t. y. skolininkas neturi darbo ar kitų pajamų arba gaunamos pajamos nėra oficialiai apskaitomos (nurodomas mažesnis darbo užmokestis ir pan.); neturi turto (turimas turtas yra registruotas ne skolininko vardu); skolininkui ne laiku išmokamas darbo užmokestis; darbdavys neišmoka iš skolininko darbo užmokesčio išskaičiuotos sumos vaiko išlaikymui dėl lėšų trūkumo. Šiais atvejais visa vaiko išlaikymo našta perkeliama išimtinai vienam iš tėvų. Antrasis tuo metu nusišalina nuo pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, nepatirdamas teisinio pobūdžio suvaržymų, pasekmių. Antstoliai šiose situacijose paprastai nusišalina nuo teisės aktuose įtvirtintos pareigos savo iniciatyva imtis visų teisėtų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas, ir aktyviai padėti šalims ginti jų teises bei įstatymų saugomus interesus.

Netinkamas, aplaidus antstolių pareigų vykdymas matomas, kai išieškoma iš skolininko, turinčio nepilnamečių vaikų, pajamų. Praktikoje gana dažni atvejai, kai antstolių patvarkymu areštuojamos skolininko sąskaitoje esančios lėšos, neišskiriant pinigų sumų, iš kurių išieškoti negalima, bei sumų, skirtų vaiko išlaikymui.

Todėl galima teigti, jog būtina kelti antstolių kvalifikaciją, prižiūrėti jų veiklą, rengti ir platinti metodinę medžiagą, rekomendacijas ir pan.

Greta piniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo problemų paminėtina ir valstybės pareigos išlaikyti nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti, įtvirtintos Civilinio kodekso 3.204 straipsnyje, deklaratyvumas. Įstatymų leidėjas numatė, kad valstybės teikiamo išlaikymo dydį, tvarką ir sąlygas privalo nustatyti Vyriausybė. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 50 straipsnyje yra įtvirtintas įstatymų leidėjo pavedimas Vyriausybei iki 2001 m. rugsėjo 1 d. parengti nutarimą, reglamentuojantį valstybės teikiamo išlaikymo nepilnamečiams vaikams dydį, tvarką ir sąlygas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2002 metų veiklos ataskaitoje buvo atkreiptas dėmesys, kad minėtas nutarimas nėra parengtas. Tokiu būdu tiek minėtas Civilinio kodekso 3.204 straipsnis, tiek minėtas įstatymų leidėjo pavedimas tėra deklaratyvios normos. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, būtina artimiausiu metu parengti ir priimti šiai kodekso normai įgyvendinti būtinus teisės aktus, numatyti lėšas šiam valstybės įsipareigojimui vykdyti. Vykdomosios valdžios institucijų formuojama nuomonė ir komentarai, kad Civilinio kodekso

3.204 straipsnyje įtvirtinta valstybės pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo, apima bet kokios formos socialinę paramą, teikiamą pagal galiojančius teisės aktus, iškreipia tikruosius minėtos Civilinio kodekso normos tikslus. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, socialinė parama nei savo prasme, nei tikslais negali būti prilyginama vaiko išlaikymui, kadangi neretai šeimai, kurioje vaikai yra išlaikomi abiejų tėvų, papildomai skiriama ir socialinė parama. Tuo tarpu išlaikymas yra priteisiamas vaikui ir yra jo nuosavybė, kuri privalo būti naudojama tik vaiko interesais.

► Prioritetinio vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo užtikrinimas yra svarbus ne tik civilinės teisės normų reguliuojamuose, bet ir administracinės bei baudžiamosios teisės normų reguliuojamuose santykiuose.

Statistiniai duomenys, kriminalinių įvykių suvestinės, pranešimai visuomenės informavimo priemonėse suveda akistaton su bauginančiu reiškiniu – augančiu vaikų – teisės pažeidėjų, teisės pažeidimų aukų, liudininkų, skaičiumi.

Teisės normos garantuoja vaikui, tapusiam bet kokio pobūdžio nesirūpinimo, išnaudojimo, piktnaudžiavimo, kankinimo ar kitokio žiauraus, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio ar bausmės, ginkluotų konfliktų auka, teisę gauti reikalingą pagalbą fiziniam ir psichologiniam atsistatymui ir socialinei reintegracijai. Pats faktas vaiką esant teisės pažeidimo auka ar liudininku, reikalauja iš pareigūnų taikyti šio vaiko atžvilgiu netipiškas bendravimo formas, vengti formalaus elgesio ir individualiai žvelgti į konkretaus vaiko asmenybės ypatumus, rasti būdus įgyti vaiko pasitikėjimą. Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnis, reglamentuojantis nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausą, numato, kad: jaunesni kaip aštuoniolikos metų liudytojas ar nukentėjusysis ikiteisminio tyrimo metu paprastai apklausiami ne daugiau kaip vieną kartą; jeigu apklausoje dalyvauja įtariamasis ar jo gynėjas, ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo užtikrinti, kad tokiam nepilnamečiui nebūtų daromas neleistinas poveikis; į teismo posėdį nepilnamečiai liudytojai ar nukentėjusieji kviečiami tik išimtiniais atvejais. Manome, kad nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusių apklausą reglamentuojančios teisės normos nepakankamai atspindi prioritetinį vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą bei turėtų griežčiau ir detaliau aptarti šį procesinį veiksmą. Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnis koreguotinas, įtvirtinant imperatyvą nepilnamečių liudytoją ar nukentėjusįjį apklausti tik vieną kartą. Išimtis galėtų būti taikoma tik ypatingais atvejais. Būtina užtikrinti maksimalią, realią ir efektyvią nepilnamečio liudytojo ar nukentėjusiojo apsaugą nuo įtariamojo ar jo gynėjo poveikio. Teigtina, kad įstatymo leidėjo

numatyta galimybė įtariamajam ar jo gynėjui dalyvauti nepilnamečio liudytojo ar nukentėjusiojo apklausoje pažeidžia vaiko interesų prioritetiškumo principą, vaiko teisę į saugią aplinką, apsaugą nuo neigiamo poveikio. Pavyzdžiui, įtariamojo ar jo gynėjo dalyvavimas išžagintos nepilnametės apklausoje neginčytinai turės neigiamos įtakos ne tik apklausos rezultatams, bet ir nukentėjusiosios psichinei ar net fizinei sveikatai, pradėtiems reabilitacijos, reintegracijos procesams. Teisės aktuose turi būti numatyta, kad nepilnametis liudytojas ar nukentėjusysis apklausiamas jam kuo artimesnėje, neutralesnėje aplinkoje, tiesiogiai nedalyvaujant ne tik įtariamajam ar jo gynėjui, bet ir pagal galimybę kitiems asmenims, sudarant pastariesiems technines sąlygas stebėti nepilnamečio apklausos eigą, dalyvauti joje neakivaizdžiai (vaiko apklausa stebima per televizorių, kitame kambaryje ir pan.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktinė ir analitinė veikla rodo, kad pokyčiai reikalingi ir pareigūnų santykiuose su nepilnamečiais teisės pažeidėjais. Vaiko teisių konvencijos 40 straipsnis numato, kad vaikas, įtariamasis pažeidęs baudžiamuosius įstatymus, kaltinamas ar pripažįstamas kaltu dėl jų pažeidimo, turi teisę, kad su juo būtų elgiamasi, stengiantis ugdyti orumą ir reikšmingumą, pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, kad būtų atsižvelgiama į jo amžių ir jaustųsi noras jam padėti reintegrotis ir atlikti naudingą vaidmenį visuomenėje. Tačiau iš tikrųjų teisės normų skelbiamos garantijos, reikalavimai elgesiui su nepilnamečiais teisės pažeidėjais, pareigūnų kaip atstovaujančių teisybės, teisingumo, pagarbos įstatymui įvaizdžio formavimas lieka teoriniame lygmenyje – vaikai patiria pareigūnų fizinį ir psichinį smurtą, formalų, abejingą arba auklėjamąjį elgesį. Toks pareigūnų elgesio su nepilnamečiais modelis sąlygoja neigiamas pastarųjų emocijas (pyktį, neapykantą ir kt.) pareigūnų atžvilgiu, nepilnamečiui padaroma stipri neigiama psichologinė, pedagoginė bei dorovinė įtaka, lemianti tolesnes jo vystymosi kryptis, tendencijas.

Neigiamai vertintina ir tai, kad praktikoje kardomoji priemonė – laisvės apribojimas, nėra išimtinė, ypatingais atvejais taikoma priemonė. Pareigūnų sprendimai taikyti laisvės apribojimą nepilnamečiui paprastai yra neadekvatūs pastarojo elgesiui, jo asmenybės ypatumams bei socialinei aplinkai ir priimami turint tikslą greičiau išaiškinti nusikaltimą, baigti bylos tyrimą, išgauti nepilnamečio prisipažinimą padarius nusikaltimą ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktika rodo, jog būtina šviesti (mokyti) pareigūnus, kelti kvalifikaciją, parengti instrukcijas, metodines rekomendacijas dėl tinkamo vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo baudžiamajame procese.

Pažymėtina, kad būtina koreguoti esamą nepilnamečių, administracinio proceso dalyvių, padėties reglamentavimą, kadangi jis yra itin neišsamus ir abstraktus.

► Realių ir rezultatyvių veiksmų reikalauja ir teisės pažeidimo aukos, liudytojo ir paties pažeidėjo teisių užtikrinimas žiniasklaidoje, realizuojančioje viešąjį interesą – visuomenės teisę žinoti. Ši problema buvo minima ir 2002 metų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitoje. Praktika rodo, kad suformuota teisinė bazė, tarptautinės ir nacionalinės teisės normos, skelbiančios vaiko teisę į privataus gyvenimo neliečiamybę, teisę į šeimyninio gyvenimo autonomiškumą, teisę nepatirti neteisėto kėsینimosi į vaiko garbę ir orumą, draudžiančios skelbti vaiką identifikuojančius duomenis, aiškiai apibrėžiančios informaciją, kenksmingą vaikų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi ir nustatančios jos naudojimo kriterijus ir pan., nėra tinkamai realizuojamos, nepakankamai efektyviai veikia priežiūros mechanizmas, o ir patys visuomenės informavimo priemonių atstovai vengia laikytis tiek bendrųjų teisės aktų reikalavimų, tiek tiesiogiai su jų veikla susijusio Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso normų.

Reikalaujančia efektyvių sprendimų yra ir neigiamą poveikį turinčios informacijos plitimo, platinimo per kino filmus, viešuosius renginius (parodas, koncertus ir kt.), elektroninę žiniasklaidą problema. Manytina, kad šioje dalyje reguliavimo mechanizmas, priežiūros ir stebėsenos sistemos, faktiškai neveikia.

Žiniasklaidos nenoras prisitaikyti ir laikytis vaiko teises ir interesus reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų, piktnaudžiavimas ir prisidengimas visuomenės interesu žinoti, siekiant komercinių tikslų, cenzūra įvardijimas įgaliotų valstybės institucijų veiksmų, teisės aktų visuomenės informavimo priežiūros srityje rodo esant būtina artimiausiu metu užbaigti teisinės bazės, susijusios su vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimu visuomenės informavimo priemonėse, kūrimo, tobulinimo procesą ir vykdyti aktyvią ir efektyvią šią sritį reglamentuojančių teisės aktų laikymosi priežiūrą.

Valstybės pareiga ne tik apginti vaikus nuo žalingos informacijos, bet ir skatinti visuomenės informavimo priemones skleisti, platinti informaciją ir medžiagą, padedančią vaiko socialiniam, dvasiniam, doroviniam ir kultūriniam vystymuisi. Todėl didžiąją eterio dalį televizijoje užimančios publicistinės laidos, formuojančios iškreiptą vertybių skalę (būsi negailestingas, demonstruosi jėgą, žiaurumą, būsi gerbiamas, kiti paklus, vykdys tavo valią ir pan.), privalo būti pakeistos socialinio, kultūrinio, edukacinio pobūdžio laidomis, skirtomis įvairaus amžiaus grupių vaikams, jaunimui. Valstybė turi skatinti ir inicijuoti kryptingos socialinės reklamos kūrimą, informacijos ir medžiagos, naudingos vaikui, ugdančios pagarbą

žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, tėvams, savo kultūriniam identitetui, kalbai ir vertybėms, platinimą.

► Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, vykdydamas institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos priežiūrą ir kontrolę, atkreipė dėmesį į savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos trūkumus bei jų darbo kokybei ir efektyvumui pagerinti būtinas spręsti problemas.

Vienas iš savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos uždavinių – atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams teismuose, t. y. ginant viešą interesą – vaiko teises ir teisėtus interesus, dalyvauti teismo procese pateikiant išvadą byloje ir būti ieškovu bylose dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo. Savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos pareigą dalyvauti nagrinėjant ginčus dėl vaikų bei priimant sprendimus, susijusius su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimu, numato ir Civilinis kodeksas.

Turint omenyje šias aplinkybes, atkreiptinas dėmesys į Civilinio proceso kodekso normas, įtvirtinančias, kad dalyvaujančiais byloje asmenimis gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys. Pažymėtina, kad savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba juridinio asmens statusą turėjo tik iki galiojo Rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų nuostatai, patvirtinti 1994 m. gegužės 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 370. Tačiau Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983 patvirtintuose Bendruosiuose vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatuose minėtos normos, įtvirtinančios savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybą esant juridiniu asmeniu, neišliko. Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai numato, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba yra savivaldybės administracijos struktūrinis padalinys, steigiamas mero teikimu savivaldybės tarybos sprendimu ir finansuojamas iš savivaldybės biudžeto įstatymų nustatyta tvarka. Tokiu būdu buvo suformuota Vaiko teisių apsaugos tarnybos funkcinės veiklos ir teisinio reglamentavimo kolizija, neleidžianti tinkamai ir efektyviai įgyvendinti teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises ir teisėtus interesus, nuostatų ginti vaiko teises ir teisėtus interesus ir pan. Vaiko teisių apsaugos tarnyba, ieškodama išeičių, gali teikti išvadą bylose, susijusiose su vaiko teisių ir interesų gynimu, veikdama pagal savivaldybės įgaliojimą, tačiau savo vardu negali inicijuoti bylų dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo (būti ieškovu), nors teoriškai turi teisę ir pareigą tai daryti.

Pastebėtina, kad praktinėje savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veikloje kyla ir interesų konfliktas tarp šio struktūrinio savivaldybės administracijos padalinio ir pačios savivaldybės. Vienas iš dažniausių yra interesų susikirtimas sprendžiant šeimų, auginančių

nepilnamečius vaikus, išskeldinimo iš savivaldybei priklausančių būstų klausimus. Vaiko teisių apsaugos tarnyba šiose bylose privalo atstovauti ir ginti vaikų teises ir interesus, t. y. siekti savivaldybei nepalankaus sprendimo priėmimo – leisti šeimai gyventi užimame būste ar skirti kitą.

Atsižvelgiant į tai, kad savivaldybės negali tinkamai atlikti savo funkcijų vaiko teisių apsaugos srityje dėl nepakankamo finansavimo, praktikoje stebimas bandymas riboti, slopinti Vaiko teisių apsaugos tarnybos iniciatyvas dėl globos (rūpybos) nustatymo savivaldybės teritorijoje, socialinės paramos skyrimo ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktinė veikla rodo esant trūkumų ir vaikų teisių apsaugos tarnybų veikloje, atstovaujant vaikų teises ir teisėtus interesus teismuose. Dėl nepakankamo tarnybų finansavimo tik kai kuriose iš jų dirba psichologas, teisininkas, socialinis darbuotojas ir pan. Šių specialistų trūkumas ypač jaučiamas teismo tvarka sprendžiant tėvų ginčus dėl vaikų, kai tarnyba privalo pateikti teismui išvadą dėl ginčo. Faktiškai kiekvienu tokiu atveju vaikai būna tėvų asmeninių interesų, ambicijų ir pan. aukomis. Vaiko teisių apsaugos tarnybai tenka pareiga išsiaiškinti vaiko norus, vaiko pažiūras, vaiko interesų turinį ir pateikti išvadą dėl išimtinai vaiko interesus atitinkančio teismo sprendimo priėmimo. Pažymėtina, kad tarnyba dėl objektyvių ir subjektyvių aplinkybių ne visuomet sugeba atsiriboti nuo vieno iš tėvų įtakos, išsiaiškinti tikruosius vaiko norus, pažiūras, išskirti ir vadovautis išimtinai vaiko interesais, teikiant teismui išvadą. Taip pat pažymėtina, kad praktikoje itin retai yra inicijuojamas psichologinės ekspertizės vaiko norams ir pažiūroms išsiaiškinti atlikimas, laikinųjų apsaugos priemonių taikymas ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė, gerbdama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintą teismų nepriklausomumo principą bei siekdama pašalinti savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiklos trūkumus, pastarajai atstovaujant vaiko teisėms ir interesams teisme, ataskaitiniu laikotarpiu ne kartą kreipėsi į teismus, prašydama taikyti laikinąsias apsaugos priemones, skirti psichologinę ekspertizę, imtis kitų priemonių, padėsiančių apsaugoti nepilnamečio teises ir teisėtus interesus.

Atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktinės ir tiriamosios veiklos rezultatus, konstatuotina, jog būtina artimiausiu metu spręsti vaikų teisių apsaugos institucijų sistemos optimizavimo, stiprinimo klausimą. Turi būti visapusiškai stiprinamos savivaldybių teritorijose veikiančios vaiko teisių apsaugos tarnybos, aiškiai įvardijant šių institucijų vietą valstybės institucijų sistemoje, išgryninant funkcijas, uždavinius ir išvengiant pastarųjų dubliavimo, įtvirtinant aiškias atsakomybės ribas, užtikrinant materialinį, techninį ir kt. pobūdžio aprūpinimą, būtiną tinkamai ir efektyviai vykdyti pavestas funkcijas. Praktika rodo, kad šiuo

metu savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veikla nėra pakankamai koordinuojama, nėra užtikrinamas tęstinės metodinio pobūdžio pagalbos teikimas, tarnybų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir pan. Atkreiptinas dėmesys į menką savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų įtraukimą į teisės aktų, susijusių su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, įgyvendinimu ir pan., rengimo, keitimo bei derinimo procesą. Pažymėtina, kad praktinė tarnybų patirtis yra itin vertinga ir leistų užtikrinti efektyvesnį problemų sprendimą, parengti teisės aktus, realiai padėsiančius spręsti konkrečias problemas.

Svarbu įstatymiškai įtvirtinti centrinės institucijos įsteigimą, aiškiai apibrėžiant jos atsakomybę už vaiko teisių apsaugos politikos koordinavimą ir įgyvendinimą šalyje, atibojant viešojo administravimo ir socialinių paslaugų teikimo funkcijas.

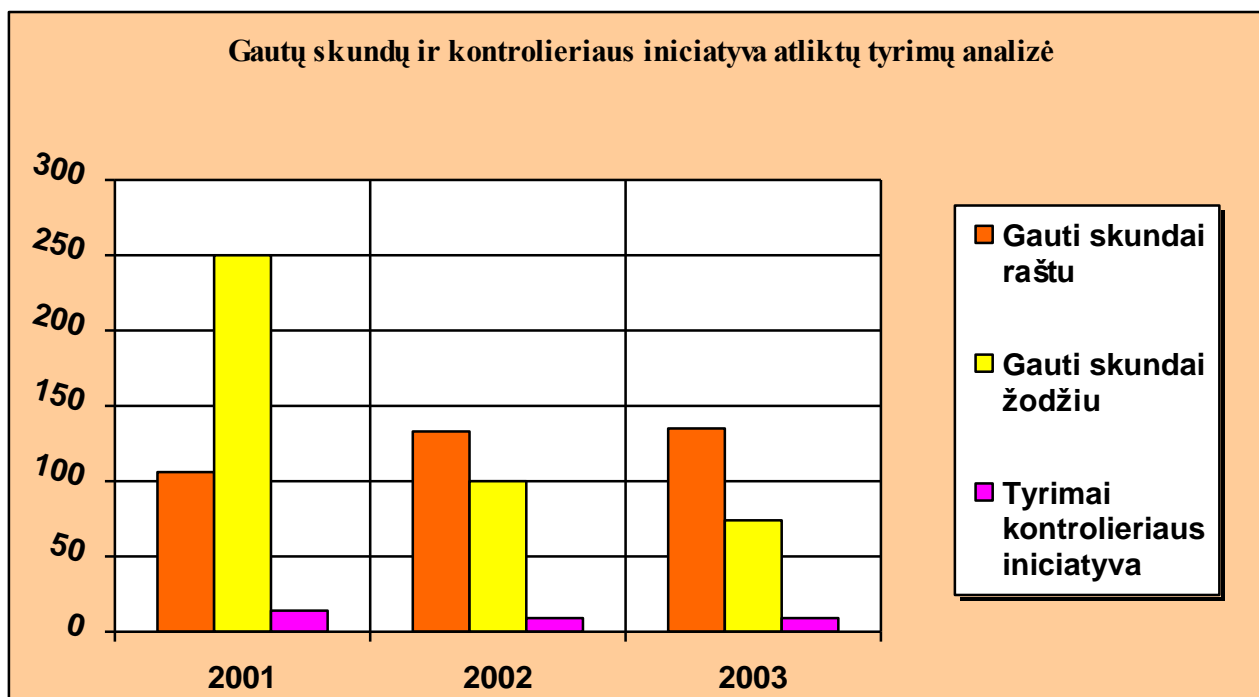
III.2. SKUNDŲ ANALIZĖ

Viena iš svarbiausių Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijų – tirti asmenų skundus dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių institucijų bei kitų asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai.

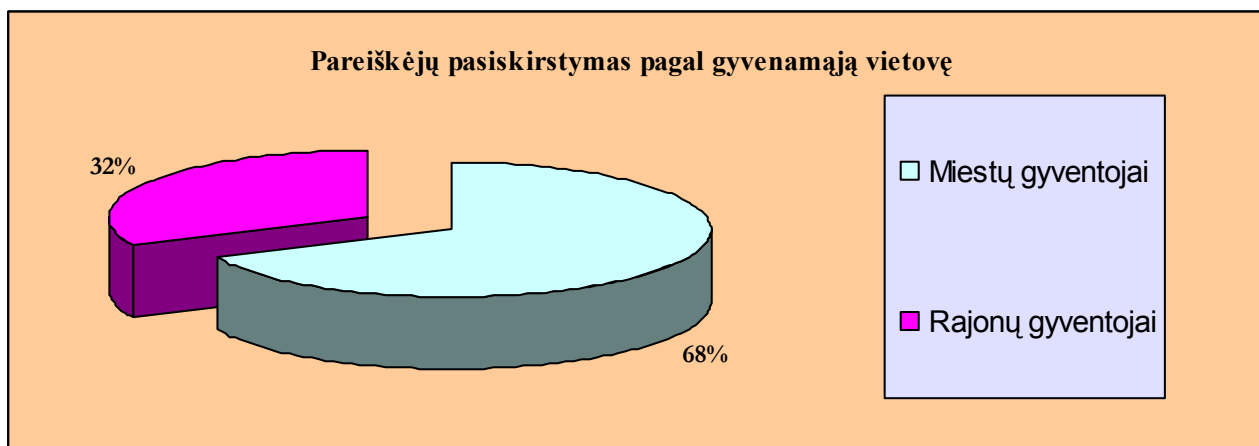
Per 2003 metus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo 135 skundus raštu. Ataskaitiniais metais taip pat buvo gauta per 80 nusiskundimų žodžiu (susitikimų ir pokalbių metu).

Lyginant ataskaitinių metų statistinius duomenis su dvejų pastarųjų metų duomenimis, pastebėta, kad raštu siunčiamų nusiskundimų skaičius pamažu auga. Gi mažėjantis žodinių skundų skaičius leidžia daryti prielaidą, jog visuomenė vis efektyviau informuojama apie vaiko teisių apsaugą, taip pat jų laikymosi priežiūrą vykdančių institucijų sistemą, joms priskirtą kompetenciją, kreipimosi tvarką.

Sprendžiant iš ataskaitiniu laikotarpiu gautų skundų, galime manyti, jog pareiškėjai į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipiasi dėl jiems rūpimų klausimų, kurių nepavyko išspręsti kitose institucijose. Todėl kontrolieriaus atliekami skundų raštu tyrimai tampa sudėtingesni, nes naginėjant problemines situacijas, kurių neišsprendė pareiškėjų gyvenamosios vietos įgaliotos institucijos, reikia surinkti daug skundo dalyką apibūdinančios, paaiškinančios medžiagos, tarpinius institucijų sprendimus grindžiančią informaciją, kai kurias skundo aplinkybes analizuoti susitikus su pareiškėjais ar skundžiamais asmenimis.

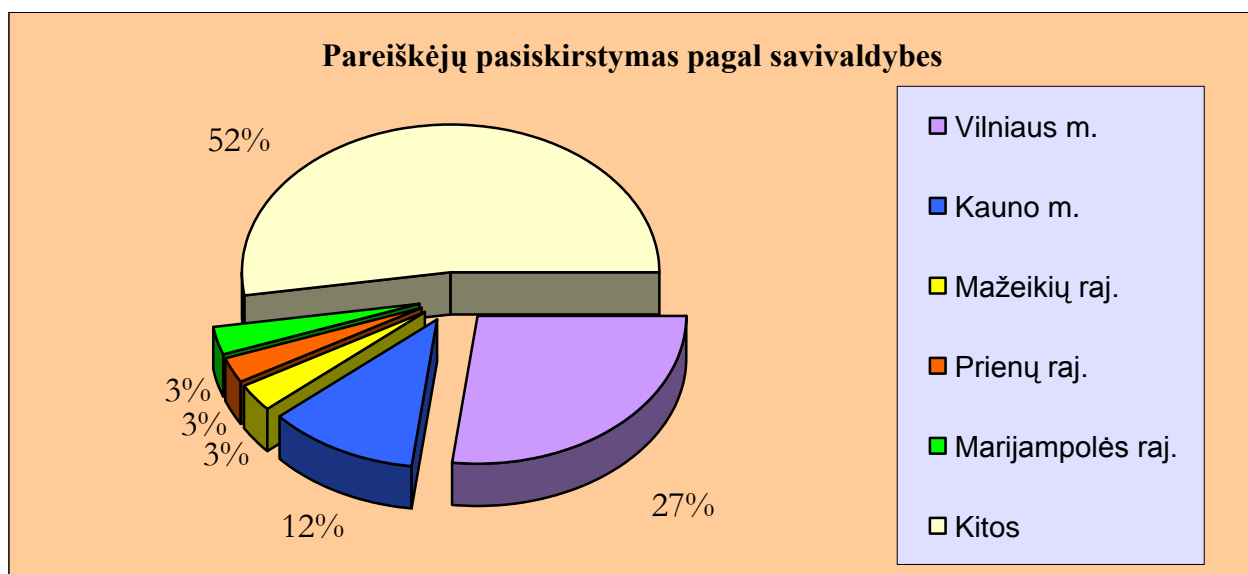

Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių besikreipiančių pareiškėjų iš miestų ir rajonų santykis 2003 metais labai pakito, lyginant su 2001 ir 2002 metais. Tiek 2001, tiek 2002 metais šio santykio rodikliai buvo panašūs, t. y. pareiškėjai iš miestų ir rajonų buvo pasiskirstę tolygiai (49%; 51%). Tuo tarpu 2003 metais, remiantis vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos skundų registracijos duomenimis apie pareiškėjų gyvenamąją vietą, į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipėsi 2 kartus daugiau pareiškėjų, gyvenančių miestuose. Šis santykis leidžia manyti, kad didžiųjų miestų gyventojai aktyviau naudojami miestų infrastruktūros suteikiamomis galimybėmis jiems rūpimų problemų sprendimo ieškoti padedant kompetentingoms institucijoms.

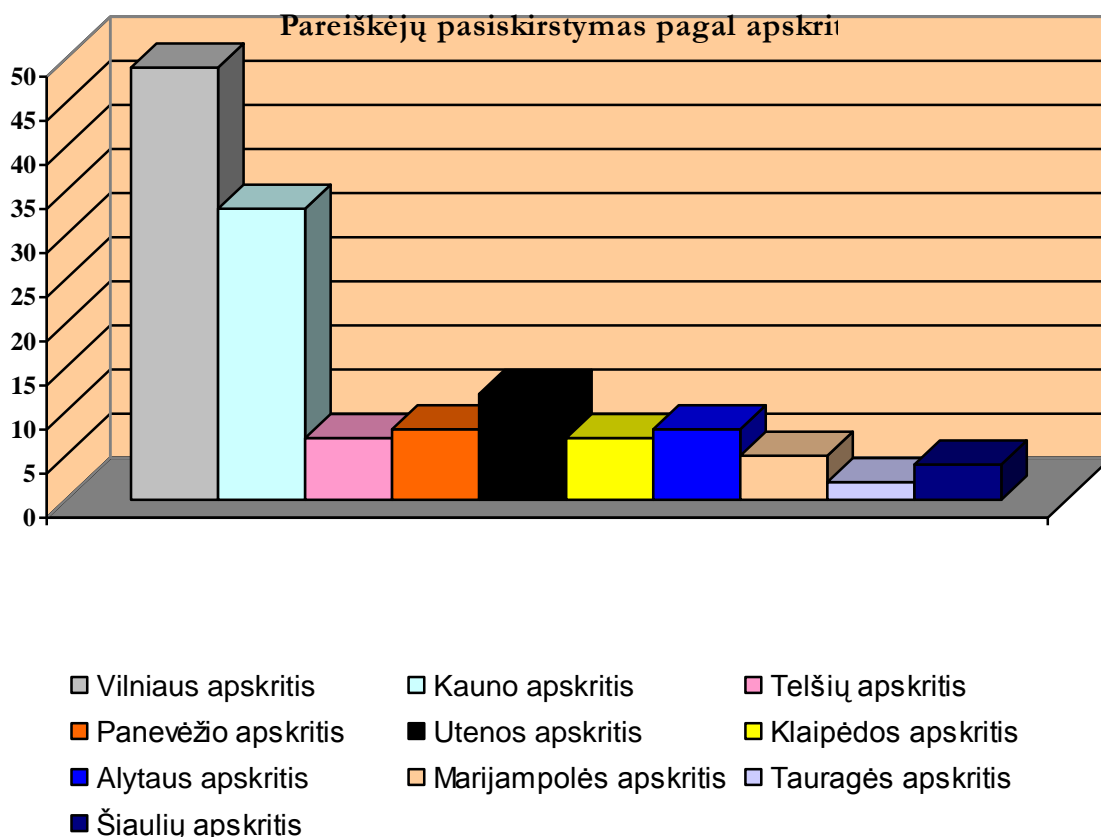

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje registruotų pareiškėjų skundų raštu analizė

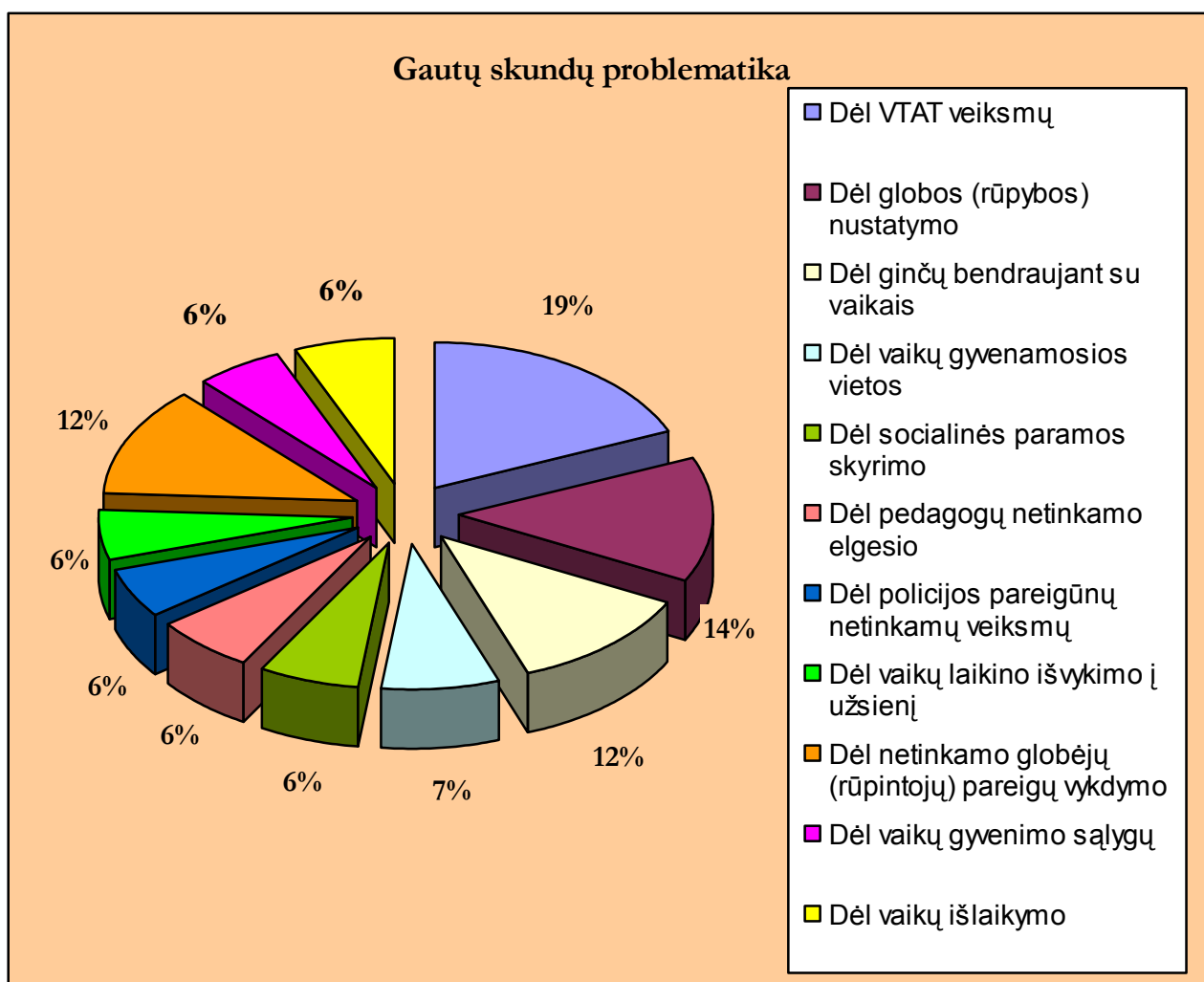
rodo, kad aktyviausiai savo teise kreiptis į kontrolierių naudojami Vilniaus ir Kauno miestų gyventojai.

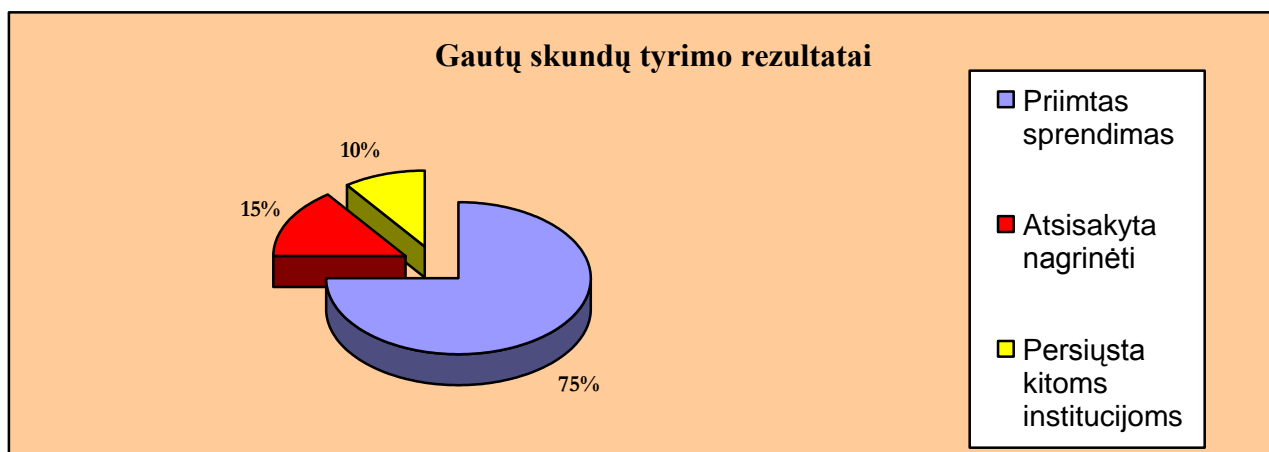
Sugretinus pareiškėjų pasiskirstymą pagal apskritis, taip pat matyti, kad dominuoja Vilniaus bei Kauno apskričių gyventojai. Paminėtina, kad atsiskaitomuoju laikotarpiu mažiausiai skundų dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų gauta iš Tauragės, Marijampolės ir Alytaus apskričių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų problematika yra gana plati ir įvairi. Pagal įstaigoje turimus duomenis matyti, kad dažniausiai yra skundžiamasi savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų netinkama veikla. Tai nusiskundimai dėl savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų kompetencijos, neobjektyvumo bei šališkumo sprendžiant su vaiko teisių apsauga, jo teisėtų interesų atstovavimu susijusius klausimus. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gauna daug skundų dėl neobjektyvumo nustatant vaikui globą (rūpybą), netinkamo globėjų (rūpintojų) pareigų vaiko atžvilgiu vykdymo ir tėvų ginčų dėl bendravimo su vaiku. Šiek tiek mažiau skundų gaunama dėl vaikų išlaikymo, vaikų gyvenimo sąlygų, vaikų išvykimo į užsienį, socialinės paramos teikimo ir pan. Lyginant skundų problematiką su 2001 ir 2002 metų duomenimis, pastebėta, kad aktualiausia pareiškėjų keliamą problema yra netinkama/neobjektyvi savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veikla sprendžiant globos (rūpybos) vaikui nustatymo klausimus.

Per atsiskaitomąjį laikotarpį dauguma pareiškėjų skundų išspręsti priimant vieną ar kelis iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatytų sprendimų. Skundai, kurių nagrinėjimo dalykas nepriklausė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai, buvo perduoti nagrinėti įgaliotoms institucijoms. Dalį Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos gautų skundų atsisakyta nagrinėti esant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme nustatytiems pagrindams.

III.3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS SPRENDIMAI

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius Lietuvos Respublikos Seimui pateiktoje 2002 metų veiklos ataskaitoje, atsižvelgdamas į praktinės ir tiriamosios veiklos rezultatus, vaiko teisių apsaugos padėties analizę, pateikė pasiūlymų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimui gerinti. Lietuvos Respublikos Seimas, įvertinęs vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitą, 2003 m. birželio 10 d. nutarime Nr. IX-1621 įtvirtino pasiūlymus dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų efektyvesnės apsaugos. Pažymėtina, kad tik keletas jų buvo įgyvendinti. Būtent 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių įstatyme atskira eilute buvo išskirtos lėšos vaiko teisių apsaugos srities finansavimui, valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti. Iš dalies įgyvendintais laikytini pasiūlymai Lietuvos Respublikos Vyriausybei parengti bendrą vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos strategiją bei užtikrinti veiksmingos socialinės psichologinės pagalbos šeimai teikimą, formuojant kokybiškai naują požiūrį į tokių paslaugų būtinumą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. rugsėjo 18 d. nutarimu Nr. 1179 patvirtino Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programą, o socialinės apsaugos ir darbo ministras 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-207 patvirtino Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodines rekomendacijas. Svarbu pažymėti, kad buvo patvirtinta Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija ir jos pagrindu pradėta rengti Vaiko gerovės valstybės politikos strategija.

Kiti Lietuvos Respublikos Seimo nutarime pateikti pasiūlymai Lietuvos Respublikos Vyriausybei dėl vaiko teisių apsaugos ir užtikrinimo įtvirtinimo prioritetine valstybės politikos sritimi; bendros bei išsamios vaikų statistikos (duomenų bazės) sistemos parengimo ir įgyvendinimo; vaikų globos (rūpybos) reformos spartinimo ir valstybės garantuojamos piniginės

paramos (pagalbos) šeimai sistemos; buvusių globotinių (rūpintinių), taip pat vaikų, atlikusių teismo skirtas bausmes, integracijos problemų sprendimo: ugdymo, įdarbinimo, būsto suteikimo ir pan., liko deklaratyviomis nuostatomis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, vykdydamas įstatymų leidėjo įpareigojimus kontroliuoti teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje įgyvendinimą, prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą ir pasinaudodamas įstatymų leidėjo suteiktais įgalinimais teikti pasiūlymus dėl galiojančių teisės aktų pakeitimų ir naujų teisės aktų priėmimo, politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo bei įgyvendinimo, priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos pagerinimui, ataskaitiniu laikotarpiu kreipėsi į vykdomosios valdžios institucijas dėl praktinės ir tiriamosios veiklos metu paaiškėjusių problemų sprendimo, galiojančių teisės aktų tobulinimo.

Lietuvos Respublikos Seimui (Žmogaus teisių komitetui ir Šeimos ir vaiko reikalų komisijai) buvo pateiktas Valstybinės vaiko teisių apsaugos įstaigos įstatymo projektas, parengtas atsižvelgiant ir apibendrinus trejų metų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą.

Įstatymo projekto tikslas – reformuoti ir sustiprinti vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą valstybės ir savivaldybių lygmenyje, išspręsti centrinės, valstybės ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos politiką ir veiksmus koordinuojančios institucijos klausimą.

Projekte numatoma, kad Valstybinė vaiko teisių apsaugos įstaiga yra valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, formuojanti ir koordinuojanti valstybės politikos vaiko teisių apsaugos srityje užtikrinimą, įgyvendinanti pagrindines Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdanči vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka ginanti vaiko teises ir jo teisėtus interesus. Valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją sudaro Vaiko teisių apsaugos tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Teritorinės vaiko teisių apsaugos tarnybos, veikiančios savivaldybių teritorijose.

Siūloma įtvirtinti nauja institucijų struktūra siekiama sustiprinti valstybinių vaiko teisių apsaugos institucijų vaidmenį, aiškiai apibrėžiant institucijų uždavinius bei jų vietą valstybės institucijų sistemoje, išvengti funkcijų dubliavimo, įtvirtinti konkrečias atsakomybės ribas ir kt. Pritarus nurodytai institucijų sistemai būtų įgyvendinta Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto rekomendacija dėl Lietuvos Respublikos teiktos įžanginės ataskaitos dėl Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo. Pažymėtina, kad įstatymo projekte siūlomos institucijų sistemos tikslas nėra perimti iš savivaldybių joms valstybės perduotą vaiko teisių apsaugos funkciją, išeliminuoti savivaldybės dalyvavimą vaiko teisių apsaugos srityje. Valstybės ir savivaldybės

institucijos privalės bendradarbiauti vaiko teisių apsaugos srityje: Valstybinė vaiko teisių apsaugos tarnyba – vykdydama viešojo administravimo funkcijas, savivaldybės institucijos – teikdamos socialines paslaugas.

Ataskaitiniu laikotarpiu, siekdamas pagerinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos padėtį, vaiko teisių apsaugos kontrolierius kreipėsi į:

■ Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją ir Migracijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos dėl vaikų laikino išvykimo į užsienio valstybes bei vaiko gyvenamosios vietos deklaravimo problemų. Buvo atkreiptas minėtų institucijų dėmesys į šių klausimų reglamentavime esančias spragas: teisės aktai nepateikia vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes sąvokos, kriterijų; neapibrėžia savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų išduodamų dokumentų dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes galiojimo terminų; neįvardija aplinkybių, kriterijų, kuriais remiantis galima spręsti vaiką daugiausia gyvenant su vienu iš tėvų, kai kreipiamasi į savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybą patvirtinti šį faktą, negaunant antrojo iš tėvų sutikimo dėl objektyvių aplinkybių; informacijos apie vaiko teisių užtikrinimą jo buvimo užsienio valstybėje laikotarpiu nereikalavimas; kontrolės mechanizmo, užtikrinančio tinkamą tėvų pareigos dėl vaikų gyvenamosios vietos deklaravimo, atlikimą ir užkertančio kelią tėvų piktnaudžiavimui savo teisėmis, nebuvimas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, susipažinusi su vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pastebėtomis problemomis, inicijavo tarpžinybinį pasitarimą dėl Vaiko laikinosios išvykimo į užsienio valstybes tvarkos galiojimo bei kitų teisės aktų, sprendžiant ginčus tarp tėvų dėl vaikų, taikymo, kuriame dalyvavo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas.

■ Lietuvos Respublikos Vyriausybę dėl tėvų globos netekusių ir globos institucijose ugdomų vaikų laikino gyvenimo ir svečiavimosi šeimose tvarkos nebuvimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atlikti tyrimų rezultatai leido konstatuoti vaikų globos institucijas ne visuomet aktyviai ir glaudžiai bendradarbiaujant su savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybomis, sprendžiant vaiko laikino gyvenimo šeimoje ir svečiavimosi klausimus, bendradarbiavimo trūkumas buvo pastebėtas ir tarp savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybų, vaikui išvykstant į kitos savivaldybės teritoriją ir pan. Kontrolieriaus kreipimesi buvo nurodoma, jog būtina išsamiai reglamentuoti vaikų globos namų ugdytinių laikino gyvenimo ir svečiavimosi šeimose tvarką, aptariant kiekvieno susijusio asmens teises, pareigas ir atsakomybę.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, vykdydama Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanclerio pavedimą, kontrolieriaus kreipimesi įvardytiems klausimams aptarti ir bendriems

sprendimams parengti surengė pasitarimą kartu su Švietimo ir mokslo ministerijos atstovais. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierius buvo informuotas, kad vaikų globos (rūpybos) ir ugdymo valstybiniuose globos namuose procesų pagal galiojančius norminius teisės aktus analizė ir Laikinių bendrųjų valstybinių vaikų globos namų nuostatų, kuriuose bus aptarta ir vaikų globos namų ugdytinių laikino gyvenimo ir svečiavimosi tvarka, parengimas yra pavestas socialinės apsaugos ir darbo ministro bei švietimo ir mokslo ministro sudarytai komisijai aktualiems vaikų globos (rūpybos) ir ugdymo klausimams išanalizuoti.

■ Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją bei Švietimo ir mokslo ministeriją dėl valstybinių globos namų veiklą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimų ir papildymų, atsižvelgiant į pokyčius vaikų teises ir teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų srityje ir valstybinių globos įstaigų veiklą reglamentuojančių teisės aktų neišsamumą ir neatitikimą esamo laikotarpio reikalavimams. Įvertinusios besitęsiančias tarpžinybines diskusijas dėl metodinio vadovavimo vaikų globos ir ugdymo įstaigoms, minėtos institucijos inicijavo pasitarimą dėl tolesnio bendradarbiavimo, siekiant sureguliuoti apskričių pavaldumo valstybinių vaikų globos, ugdymo ir priežiūros institucijų kuravimo ir metodinio vadovavimo bei vaikų nukreipimo į šias institucijas klausimus. Tarpžinybinei darbo grupei buvo pavesta parengti ir patvirtinti Laikinosios bendrosios valstybinių vaikų globos namų nuostatus. Švietimo ir mokslo ministerija įsipareigojo peržiūrėti apskričių pavaldumo specialiųjų internatinių mokyklų bei internatinių mokyklų nuostatus ir vaikų apgyvendinimo šiose institucijose tvarką, parengti naujus minėtų institucijų veiklą reglamentuojančius teisės aktus. Sveikatos apsaugos ministerijos suformuota tarpžinybinė darbo grupė rengė naujas tipines higienos normas, nustatančias pagrindinius higienos reikalavimus vaikų globos namams. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pažymėjo, kad, keičiant vaikų globos namų nuostatus ir sprendžiant juose gyvenančių vaikų socialinės integracijos klausimus, bus atsižvelgiama į apskrityse organizuojamų susitikimų su savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų, vaikų globos institucijų ir apskričių administracijų atstovais metu surinktą informaciją.

■ Lietuvos Respublikos Vyriausybę dėl netinkamo vaiko teisės būti sveikam, naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis užtikrinimo bei invalidumo nustatymo (invalidumo pažymos išdavimo) vaikui iki 16 metų, šios amžiaus ribos įtvirtinimo, neatitikimo teisės aktuose įtvirtintų vaiko teisių. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Sveikatos apsaugos ministerijos posėdyje buvo

pritarta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomonei dėl vieningo vaiko amžiaus įtvirtinimo sveikatos apsaugos sistemoje bei dėl ligų, kuriomis sergantys vaikai pripažįstami neįgaliaisiais, sąrašo peržiūrėjimo. Kontrolierius taip pat buvo informuotas, kad, vykdant Invalidumo nustatymo ir socialinės apsaugos priemonių neįgaliesiems reformą, numatoma siūlyti vaikams negalia diferencijuoti pagal tuos pačius principus kaip ir suaugusiesiems. Taip pat kad numatoma keisti Invalidų socialinės integracijos įstatymo nuostatas, nustatant vaiko amžiaus apribojimą iki 18 metų, įtvirtinant nuostatą, kad negalios faktą ir laipsnį tiek vaikams, tiek suaugusiesiems nustatytų viena institucija.

Sveikatos apsaugos ministerijos kolegija, apsvarsčiusi problemas dėl vaiko amžiaus ir ligų, dėl kurių vaikui nustatomas invalidumas, pritarė, kad vaiko amžius sveikatos priežiūros sistemoje būtų iki 18 metų, bei pasiūlė peržiūrėti ir pakeisti atitinkamus teisės aktus. Taip pat pritarė nuostatai, kad reikia peržiūrėti Sveikatos apsaugos ministerijos 1992 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. 5 patvirtintą ligų sąrašą.

■ Sveikatos apsaugos ministrą dėl vaikų sveikatos priežiūros paslaugų sistemos tobulinimo. Kontrolierius pabrėžė, jog būtina artimiausiu metu spręsti šiuos klausimus: Vaiko ir motinos skyriaus Sveikatos apsaugos ministerijos struktūroje įkūrimą; gerinti medicinos paslaugų prieinamumą mokyklose, ypač kaimo ir atokesnių vietovių mokyklose; įtvirtinti neginčijamai bendrą vaiko amžių iki 18 metų visame medicininių paslaugų vaikams teikimo spektre, taip pat sanatoriniame ir reabilitaciniame gydyme; atriboti vaikų medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo paslaugų organizavimo tvarką ir finansavimą nuo suaugusiųjų reabilitacijos ir sanatorinio gydymo; užtikrinti kvotų netaikymą vaikų medicininei reabilitacijai ir sanatoriniam gydymui; invalidumo vaikams suteikimo tvarką suderinti su nacionalinių ir tarptautinių vaiko teises ir teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų nuostatomis; užtikrinti pakankamą ir reikiamu laiku teikiamų medicininių paslaugų ir medikamentų čigonų tautinės bendrijos vaikams prieinamumą; užtikrinti psichologinės–psichiatrinės pagalbos vaikams suteikimo stacionare galimybę; neatidėliotinai spręsti problemą, kad nėra patvirtintų vaikų ir paauglių krizių intervencijos stacionariųjų paslaugų įkainių.

■ Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir Lietuvos Aukščiausiąją Teismą dėl nepiniginio pobūdžio teismų sprendimų vykdymo. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktinė ir tiriamoji veikla rodo, kad įstatymų leidėjas, jo įgaliotos institucijos pagrindinį dėmesį skyrė/skiria piniginių teismo sprendimų vykdymo procedūrai reglamentuoti, o nepiniginio pobūdžio teismų

sprendimams vykdyti skiriama nepakankamai dėmesio. Remiantis pareiškėjų skundų analize, konstatuota, jog visuomenė nepakankamai informuojama apie teismo sprendimų vykdymo procesą, jame dalyvaujančių asmenų teises, pareigas, atsakomybę ir pan. Pažymėta, kad papildomo reglamentavimo, išaiškinimų ar komentarų reikalauja pats nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų, susijusių su vaiku, vykdymo procesas.

Vykdydama Lietuvos Respublikos Vyriausybės pavedimą, Teisingumo ministerija sudarė darbo grupę problemoms, kylančioms vykdant nepiniginio pobūdžio teismo sprendimus, nagrinėti ir spręsti. Darbo grupei buvo pavesta pateikti išvadas bei siūlymus dėl norminių aktų, reglamentuojančių minėtų teismo sprendimų įgyvendinimą, tobulinimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo šios darbo grupės veikloje bei pateikė siūlymų dėl problemų, susijusių su nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymu, sprendimo. Reikia aiškinti visuomenei apie teismų sprendimų vykdymo procesą, šio proceso dalyvių teises, pareigas bei atsakomybę. Efektyviausias ir priimtinausias švietimo būdas būtų privalomas, nemokamas antstolių aptarnaujamose teritorijose jų pačių vykdomas gyventojų konsultavimas. Pastarųjų išklauskamos problemos galėtų būti apibendrinamos ir platinamos, pasitelkiant visuomenės informavimo priemones, kurios padėtų informuoti ir bendruomenę apie konsultacijas. Buvo atkreiptas dėmesys į egzistuojančią antstolių iniciatyvumo stoką. Pasikeitęs pastarųjų statusas, vykdymo procesas ir biudžetinėms organizacijoms nepalanki vykdymo išlaidų apmokėjimo tvarka leido daryti prielaidą apie galimą šios problemos ilgaamžiškumą. Reikia spręsti ir asmenų, nepriskirtų socialiai remtinų kategorijai, negalėjimo apmokėti vykdymo išlaidų problemą, kadangi tokiu atveju negali būti pradėdama ir/ar baigiama priverstinė sprendimų vykdymo procedūra. Sprendimų vykdymo instrukcijoje aptarta galimybė atidėti sprendimo išlaidų apmokėjimą nėra optimali ir kiekvienu atveju išieškotojui priimtina išeitis, ypač kai išieškotoju yra savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, valstybė privalo prisiimti (kompensuoti) nors dalį nepiniginio pobūdžio sprendimų (susijusių su vaikais) vykdymo išlaidų. Siekiant tinkamo nepiniginio pobūdžio sprendimų vykdymo, būtina aiškiai apibrėžti, atriboti antstolio ir vykdymo procese dalyvaujančios savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos kompetenciją, veiklos ribas, turint omenyje tai, kad antstoliams tenka įstatymine pareiga vykdyti teismo sprendimus. Vykdam šiuos sprendimus turėtų dalyvauti atitinkamos kvalifikacijos psichologas, kiti specialistai, siekdami apsaugoti vaiką nuo neigiamų vykdymo proceso padarinių. Žinoma, kartu turi būti sprendžiamas tiek Vaiko teisių apsaugos tarnybos, tiek kitų specialistų dalyvavimo vykdymo procese išlaidų apmokėjimo klausimas. Taip pat buvo pateiktas siūlymas rekomenduoti teismams, sprendžiant

ginčus, kuriuose ginčo objektas yra vaikas, sprendime visuomet aptarti jo vykdymo tvarką, šalių atsakomybę, sprendimo nevykdymo padarinius bei spręsti klausimą dėl privalomų valstybinių šeimos tarpininkavimo (mediatorių) tarnybų steigimo.

■ Lietuvos policijos generalinį komisarą ir informavo Vidaus reikalų ministeriją apie problemas, susijusias su vidaus reikalų sistemoje dirbančių pareigūnų, auginančių vyresnius nei trejų metų amžiaus vaikus, darbo laiko reglamentavimu. Būtent dėl mažesnių socialinių garantijų šeimoms, auginančioms vaikus, nei asmenims, vieniems auginantems vaikus iki keturiolikos metų. Eidamos tarnybines pareigas pareigūnės, ikimokyklinio amžiaus vaikų motinos, privalo dirbti naktį, per šventes ir poilsio dienas, viršvalandžius ir pan., neatsižvelgdamos į realias šeimos gyvenimo sąlygas ir aplinkybes. Reaguodamas į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kreipimąsi, policijos generalinis komisaras informavo apie teisės aktus, reglamentuojančius vidaus reikalų statutinių įstaigų pareigūnų darbo laiko apskaitos ypatumus, pažymėjo, kad jais vadovaujamas praktinėje veikloje, be to, policijos įstaigų vadovai pagal galimybes atsižvelgia į pareigūnų, auginančių mažamečius vaikus, prašymus ir koreguoja darbo laiką, budėjimo grafikus, sudarydami galimybę policijos įstaigoje dirbantiems pareigūnams tinkamai rūpintis savo vaikais. Vidaus reikalų ministras vaiko teisių apsaugos kontrolierių informavo, kad kiekvienu konkrečiu atveju, darbuotojui prašant, įvertinęs realias darbuotojo šeimos gyvenimo sąlygas vaiko priežiūros galimybių atžvilgiu, turi spręsti teritorinės policijos įstaigos vadovas ir, atsižvelgdamas į įstaigos galimybes gali nustatyti tam darbuotojui palankų darbo laiko režimą.

■ Žurnalistų etikos inspektorių dėl fotomenininko Valentino Pečinino parodos „Gyvybės harmonija“, Marilyn Manson koncerto bei TV 3 televizijos laidų „Abipus sienos“, „Nomeda“, „Moterų laimė“ ir kitų laidų, pažeidžiančių vaikų teises ir teisėtus interesus, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatas.

Ataskaitiniu laikotarpiu, be minėtų siūlymų, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pateikė išvadas, nuomonę įvairioms valstybės institucijoms dėl teisės aktų, priemonių, veiklos atitikimo vaiko teises ir jo teisėtus interesus, dalyvavo rengiant ir tobulinant teisės aktus ir teikė siūlymų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai gerinti:

■ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai dėl nepilnamečių alkoholio ir kitų svaiginimosi medžiagų vartojimo problemos. Pažymėta, kad pagrindinis dėmesys turi būti

skiriamas vienam iš reikšmingiausių socialinių faktorių – pozityviems mikrosocialinės aplinkos, turinčios didžiausią įtaką vaiko raidai, jo asmenybės formavimuisi, pokyčiams. Buvo pasiūlyta:

- vaikų girtavimo klausimą pradėti spręsti vietiniu lygiu, t. y. ten, kur vaikas gyvena. Skatinti bendruomenės aktyvumą, jos telkimą padėti vaikui ir jo šeimai, nebūti abejingiems vaiko teisių ir interesų pažeidimams. Formuoti bendruomenės nepakantumą narkotinių, psichotropinių bei toksinių medžiagų vartojimui, siekti, kad tai taptų seniūno bei seniūnijos gyventojų bendruomenių prioritetine veiklos kryptimi;

- atkreipti atsakingų institucijų dėmesį į pareigą griežčiau taikyti realias poveikio priemones bei sankcijas asmenims, pardavusiems, nupirkusiems vaikui alkoholinius gėrimus, verčiantiems vaikus pirkti, realizuoti, vartoti alkoholį;

- skatinti savivaldybes riboti ar uždrausti prekiauti alkoholiniais gėrimais renginiuose, kuriuose dalyvauja vaikai. Mažmeninėms prekybos įmonėms, pažeidžiančioms alkoholio realizavimo bei prekybos reikalavimus, neišduoti prekybos alkoholiniais gėrimais licencijų;

- riboti stipriojo alaus, kurio tūrinė etilo alkoholio koncentracija didesnė nei 5 procentai, mažmeninę prekybą;

- koreguoti mokesčio už licenciją prekiauti stipriuoju alumi dydį, prilyginant minėtos licencijos kainą licencijos prekiauti alkoholiu kainai;

- planuoti ir įgyvendinti kompleksines prevencines priemones, numatant kiekvienos institucijos intervencijos į vaiko problemą ribas, įtraukiant į jos sprendimą pačius vaikus, jų tėvus, gimines, kaimynus. Prioritetai turėtų būti teikiami švietėjiškai veiklai, informatyvumo plėtojimui, socialiai naudingos, racionalios veiklos skatinimui bei savipagalbai;

- skatinti glaudesnę valstybinių alkoholio kontrolės valdymo institucijų bendradarbiavimą, koordinuojant bei įgyvendinant veiksmingesnę alkoholio kontrolės politiką.

■ Lietuvos Respublikos Seimo narei J. Narvilienei dėl narkomanijos ir narkotikų verslo Vilniaus romų (čigonų) tabore problemos, romų vaikų įtraukimo prevencijos į šį neigiamą socialinį reiškinių klausimų sprendimų bei romų bendrijos integravimo procesų. Pasiūlyta parengti valstybės bei savivaldos institucijų, suinteresuotų visuomeninių organizacijų suderintą ir romų bendrijos atstovų aprobuotą strategiją, kurios vienas ilgalaikių ir svarbiausių tikslų galėtų būti romų integracijos į visuomenę šeimomis, t. y. sprendžiant tabore gyvenančių šeimų apsirūpinimo būstu ir apgyvendinimo skirtinguose šalies regionuose klausimą. Narkomanijos ir narkotikų verslo problemas spręsti ne epizodiškai, o naudoti problemos esmę atitinkančią kompleksinių priemonių visumą. Taikyti individualią teisinę atsakomybę už teisės aktais uždraustą veiklą

kiekvienam kaltam asmeniui, o ne teisės pažeidimų priežastis ir padarinius traktuoti kaip būdingus ir neišvengiamus romų tautinės bendrijos ypatumus.

■ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudarytos darbo grupės, į kurios sudėtį buvo įtrauktas ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas, rengiamam Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2004–2012 metų planui buvo pasiūlyti šie tikslai ir priemonės:

- sudaryti tarpžinybinę vaiko gerovės tarybą ir parengti jos veiklos nuostatus;
- skatinti vaikų nevyriausybinės organizacijas dalyvauti vertinant strategines programas, kurios tiesiogiai siejasi su vaiko gerove, ir pareikšti savo nuomonę;
- parengti Nacionalinę programą prieš vaikų smurtą;
- parengti Vaiko apsaugos nuo ekonominio išnaudojimo programą;
- rengiamoje Socialinio būsto fondo plėtros programoje numatyti galimybę prioritetine tvarka aprūpinti socialiniu būstu našlaičius, turinčius teisę į socialinį būstą ir įregistruotus savivaldybių sąrašuose valstybės paramai gauti, pagal Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymą;
- įsteigti centrinę vaiko teisių apsaugos instituciją – Valstybinę vaiko teisių apsaugos įstaigą, reorganizuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybas į šios įstaigos teritorinius padalinius;
- parengti naują Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakciją;
- įtvirtinti vaiko teisių apsaugą kaip prioritetinę valstybės biudžeto formavimo sritį.

■ Teisingumo ministerijos sudarytos darbo grupės, kurios darbe dalyvavo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas, rengiamam Nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos programos priemonių plane buvo pasiūlyta numatyti parengti priemonių kompleksą dėl socialinių darbuotojų veiklos plėtojimo nepilnamečių justicijos sistemoje. Tokiu būdu būtų ištirtas socialinių darbuotojų poreikis, jų specializacija, įsteigtos pareigybės įvairiose nepilnamečių justicijos institucijų lygmenyse bei sukurta socialinių darbuotojų dalyvavimo nepilnamečių resocializacijos procese sistema.

■ Švietimo ir mokslo ministerijos sudarytai darbo grupei dėl Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projekto, kurios sudėtyje yra ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas, pateikti pasiūlymai specialiųjų auklėjimo įstaigų steigėjo

funkcijas perduoti apskričių viršininkų administracijoms, atitinkamoms vykdomosios valdžios institucijoms pavedant koordinuoti jų veiklą, formuoti vienodą praktiką ir pan. Organizuoti minimalią priežiūrą pasiūlyta savivaldybių Socialinės paramos skyriams, siekiant bendro požiūrio į minimalios priežiūros priemonių taikymą, bendros praktikos formavimą ir pan. Pateiktas siūlymas vidutinės priežiūros priemonės vykdančių įstaigų veiklą finansuoti ne iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, bet išimtinai iš valstybės biudžeto, nepaliekant galimybės savivaldybei dėl finansinių problemų vengti inicijuoti vidutinės priežiūros priemonių taikymą. Manytina, kad atsakomybę už vidutinės priežiūros priemonių įgyvendinimą turėtų prisiimti valstybė, o už minimalios priežiūros priemonių – savivaldybės.

■ Kultūros ministerijos sudarytai darbo grupei pateikti siūlymai dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo lydimųjų teisės aktų rengimo, t. y. dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtinos viešosios informacijos kategorijai, kuri ribojama skelbti ir platinti, skelbimo ir platinimo tvarkos; dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos žymėjimo, garso bei vaizdo priemonių sistemos; dėl Administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 214-19 straipsniu „Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, kurios skelbimas ir platinimas ribojamas arba draudžiamas, skelbimo ir platinimo reikalavimų pažeidimo“.

■ Valstybinei darbo inspekcijai buvo pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomonė dėl vaikų darbo – laikraščių pardavinėjimo gatvėje – atitikimo vaiko teises ir teisėtus interesus reglamentuojančius teisės aktus. Konstatuota, kad jaunesnių nei 14 metų vaikų nelegalus įdarbinimas pažeidžia ne tik darbinę veiklą reglamentuojančius teisės aktus, bet ir grubiai pažeidžia vaiko teises ir įstatymų saugomus interesus.

■ Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai buvo pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomonė dėl Maitinės statuto nuostatų, numatančių, kad, esant tarnybiniam būtinumui, laikinai negalima pavesti atlikti kitas pareigas maitinės įstaigų pareigūnėms moterims, auginančioms vaiką iki 8 metų, keistinumą įtvirtinant, kad galimybė laikinai pavesti atlikti kitas pareigas tik esant darbuotojo sutikimui būtų taikoma tiek moterų, tiek vyrų, auginančių vaiką iki 8 metų, atžvilgiu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė pažymėjo, jog būtina užtikrinti tėvų valdžios lygybės principą.

■ Vidaus reikalų ministerijai ir Migracijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos buvo pateiktos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvados dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos deklaravimo, tėvams ar vienam iš jų išvykstant iš Lietuvos, bei pasiliekančio vaiko globos (rūpybos) ar gyvenamosios vietos nustatymo klausimų sprendimo, taip pat dėl leidimų gyventi Lietuvos Respublikoje išdavimo nepilnamečiams vaikams. Pažymėta, kad vienam ar abiem tėvams išvykstant į užsienio valstybę, jie privalo išspręsti vaiko priežiūros ir vaiko gyvenamosios vietos klausimus. Ši tėvų pareiga turėtų būti detaliau reglamentuota.

IV. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VIEŠOJI VEIKLA

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla šalies viduje

Institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos priežiūra

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos

Atsižvelgdama į tai, kad 2001 m. sausio 17 d. Ženevoje vykusioje 26-ojoje Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto sesijoje, kurioje buvo pristatyta Lietuvos Respublikos išanginė ataskaita dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vykdymo, ypatingas komiteto ekspertų dėmesys buvo atkreiptas į teritorinių vaiko teisių apsaugos tarnybų stiprinimą. Vykdydama Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo nuostatas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė 2003 metais tęsė savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų priežiūrą. Paminėtinos keletas iš jų:

Vaiko teisių apsaugos tarnyba	Tikslas	Rezultatas
Susitikimas su Biržų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir Biržų rajono meru.	Išsiaiškinti pagrindines rajone egzistuojančias problemas, trukdančias efektyviau veikti vaikui ir jo interesams negatyvius procesus.	Biržų rajono meras pažadėjo stiprinti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbą.
Susitikimas su Panevėžio rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir Panevėžio rajono vicemeru.	1. Išsiaiškinti tarnybos statuso ir savarankiškumo klausimą. 2. Konkretaus skundo dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo aplinkybių įvertinimas.	Rajono merui pateiktas prašymas spręsti Vaiko teisių apsaugos tarnybos statuso ir savarankiškumo klausimus.
Susitikimas su Tauragės rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais.	Lankytasi pagal konkretų skundą dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo.	Įvertinta rajono Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veikla sprendžiant skundo aplinkybes. Pateikti siūlymai.
Susitikimas su Lazdijų rajono Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais.	Lankytasi pagal konkretų skundą dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo.	Įvertinta rajono Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų veikla sprendžiant skundo aplinkybes. Pateikti siūlymai.
Susitikimas su Anykščių rajono meru	Diskusija apie vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos svarbą rajone bei apie Vaiko teisių apsaugos tarnybos pasiruošimą tinkamai vykdyti pavestas vaiko apsaugos vykdomąsias funkcijas rajone.	Anykščių rajono meras pažadėjo įsteigti savarankišką Vaiko teisių apsaugos tarnybą.
Susitikimas su Kupiškio rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir Kupiškio rajono meru.	Diskusija apie vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos svarbą rajone bei apie Vaiko teisių apsaugos tarnybos pasiruošimą tinkamai vykdyti pavestas vaiko apsaugos vykdomąsias funkcijas rajone.	Pastebėtas rajono savivaldybės administracijos išskirtinis dėmesys vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai.

Vaiko teisių apsaugos tarnyba	Tikslas	Rezultatas
Susitikimas su Ukmergės rajono Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais.	1. Diskusija apie aktualiausias Ukmergės rajono problemas, užtikrinant vaiko teisių apsaugą . 2. Lankytasi pagal konkretų skundą dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo.	Ukmergės rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyba bei Ukmergės rajono Pašilės pagrindinės mokyklos administracija įpareigotos bendradarbiauti, sprendžiant vaiko teisių apsaugos ir jo teisėtų interesų atstovavimo klausimus.
Susitikimas su Šakių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir Šakių rajono meru.	1. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus akcijos „Vaikas Lietuvos mokykloje“ įgyvendinimas. 2. Išsiaiškinti Šakių rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos veiklos problemas, trukdančias tinkamai įgyvendinti ir užtikrinti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą rajone. 3. Diskusija su Šakių rajono meru dėl Vaikų teisių apsaugos tarnybos statuso ir pavaldumo.	1. Diskusija su Griškabūdžio vidurinės mokyklos moksleiviais. 2. Šakių rajono meras patvirtino, jog nebus keičiamas Vaikų teisių apsaugos tarnybos pavaldumas, t.y. tarnyba ir toliau veiks kaip savarankiškas savivaldybės administracijos struktūrinis padalinys.
Susitikimas su Kelmės rajono Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojais.	1. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus akcijos „Vaikas Lietuvos mokykloje“ įgyvendinimas. 2. Išsiaiškinti Kelmės rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybą slegiančias problemas, trukdančias tinkamai įgyvendinti ir užtikrinti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą rajone.	1. Diskusija su Pakražančio vidurinės mokyklos moksleiviais. 2. Kelmės rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnybos veiklos trūkumų įvertinimas. Pateikti siūlymai.
Susitikimas su Joniškio rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir Joniškio rajono meru.	1. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus akcijos „Vaikas Lietuvos mokykloje“ įgyvendinimas. 2. Dėl numatomos reorganizacijos Joniškio rajono savivaldybės administracijoje (Socialinės paramos skyriaus ir Vaiko teisių apsaugos tarnybos sujungimas į vieną padalinį).	1. Diskusija su Joniškio rajono „Aušros“ gimnazijos moksleiviais. 2. Joniškio rajono merui įteiktas rašytinis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus prašymas skirti deramą dėmesį vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai rajone.
Susitikimas su Radviliškio rajono Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais.	Išsiaiškinti Radviliškio rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos organizacines problemas, trukdančias tinkamam vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimui.	Įvertintos Radviliškio rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos organizacinės problemos. Pateikti siūlymai.
Susitikimas su Druskininkų miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir Druskininkų miesto vicemeru.	1. Konkretaus skundo dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo aplinkybių įvertinimas Druskininkų vaikų sanatorijoje „Saulutė“.	Reabilitacinių ir sanatorinių gydymo įstaigų problemos pristatytos Konsultacinėje šeimos ir vaiko reikalų taryboje prie Lietuvos Respublikos Prezidento.
Susitikimas su Marijampolės savivaldybės Vaiko teisių	1. Lankytasi pagal informaciją dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo viešojoje įstaigoje „Marijampolės vaiko	1. Rašte Marijampolės merui įvertintos viešosios įstaigos „Marijampolės vaiko tėviškės

Vaiko teisių apsaugos tarnyba	Tikslas	Rezultatas
apsaugos tarnybos darbuotojais, savivaldybės Socialinių reikalų departamento, Teisės departamento atstovais.	tėviškės namai“.	namai“ veiklos problemos, tinkamumas vykdyti Civiliniame kodekse ir kituose teisės aktuose numatytas globėjo (rūpintojo) pareigas. Aptartos įstaigos veiklos, organizuojant nepilnamečių globą (rūpybą), tęstinumo galimybes. 2. Marijampolės savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos veikla įvertinta kaip neefektyvi ir nepakankamai principinga.
Susitikimas su Jonavos rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojais ir Jonavos rajono vaikų globos namų administracija.	Konkretaus skundo dėl galimo vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo aplinkybių įvertinimas.	Įvertinti Jonavos rajono savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos ir Jonavos rajono vaikų globos namų veiklos trūkumai. Pateikti siūlymai.
Susitikimas su visų 60 regioninių Vaiko teisių apsaugos tarnybų vadovais ir darbuotojais	Valstybinės vaiko teisių apsaugos įstaigos įstatymo projekto pristatymas.	Apspręstos vaiko teisių apsaugos įstaigos funkcijos ir struktūra, vieta kitų institucijų struktūroje; apibrėžtas viešojo administravimo atskyrimas nuo kitų socialinių paslaugų ir kt.

Kitos institucijos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įgyvendindamas jo veiklą reglamentuojančio įstatymo nuostatą prižiūrėti ir kontroliuoti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, per ataskaitinį laikotarpį lankėsi daugelio miestų bei rajonų vaikų globos namuose (pvz., Šiaulių miesto vaikų globos namuose, Jonavos rajono vaikų globos namuose, VŠĮ „Marijampolės vaiko tėviškės namai“ ir kt.), laikinosiose vaikų globos grupėse, dienos centruose (pvz., Katalikių moterų sąjungos Mergaičių prieglaudoje, Vaikų teisių gynimo organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centruose ir kt.), pensionuose, internatuose, specialiosiose internatinėse mokyklose, centruose (pvz., Rudnios specialiojoje internatinėje mokykloje, Švėkšnos sanatorinėje internatinėje mokykloje, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centre, Kauno vaikų gerovės centre „Pastogė“ ir kt.), specialiosiose auklėjimo įstaigose (pvz., Vilniaus specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose ir kt.), mokyklose (pvz., Lazdijų rajono Stebulių pagrindinėje mokykloje, Trakų rajono Onušio vidurinėje mokykloje, Kelmės rajono Pakražančio vidurinėje mokykloje, Šakių rajono Griškabūdžio vidurinėje mokykloje ir kt.), vaikų

sveikatinimo institucijose (Kauno rajono Kačerginės vaikų sanatorijoje „Žibutė“, Kauno apskrities ligoninės Vaikų ligų skyriuje, Druskininkų vaikų reabilitacijos sanatorijoje „Saulutė“ ir kt.), taip pat atskirose nepilnamečius globojančiose šeimose bei šeimynose.

Siekiant susipažinti su vaikų vasaros poilsio stovyklų veikla bei vaikų gyvenimo ir užimtumo sąlygomis jose, lankytasi vaikų poilsio stovyklose (pvz., Palangos vaikų našlaičių fonde „Klotilda“, Girulių vaikų vasaros poilsio stovykloje „Liepsnelė“ ir kt.).

Išsamesnė informacija apie institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos priežiūrą skelbiama Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje.

Renginiai

Rašinių konkursas „Mažas tarp didelių“

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su gyvybės draudimo bendrove „Bonum Publicum“ surengė vaikų rašinių konkursą „Mažas tarp didelių“. Šio konkurso tikslas – paskatinti vaikus domėtis savo teisėmis, jas žinoti, suvokti savo pareigas, siekti, kad vaikai žinotų, kokios institucijos rūpinasi jų teisėmis ir kur kreiptis prirėikus pagalbos, taip pat atkreipti suaugusiųjų dėmesį į būtinumą gerbti ir rūpintis vaiko teisėmis ir teisėtais interesais.

Kovo mėnesio pradžioje Lietuvos mokyklas pasiekė specialios akcijos skrajutės su visa informacija apie konkursą, sąlygos ir rašinių temos kiekvieną savaitgalį buvo spausdinamos dienraščio „Respublika“ prieduose „Brigita“ ir „TV publika“.

Per tris pavasario mėnesius Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo apie du tūkstančius rašinių, piešinių ir poemų, kuriose vaikai aprašė savo gyvenimą, santykius su tėvais, mokytojais, kitais suaugusiais žmonėmis bei bendraamžiais. Vaikams buvo pasiūlytos penkios rašinių temos: „Ar reikia bausti vaikus?“, „Ar suaugę visada teisūs?“, „Gera būti vaiku. Ar tikrai?“, „Mažas tarp didelių“, „Ką aš daryčiau, kad niekas neskriaustų vaikų“. Pati populiariausia tema – „Ar reikia bausti vaikus?“. Rašinių autoriai griežtai pasisakė prieš smurtą ir siūlė vaikiškai paprastą sprendimą – savo vaikus mušančius tėvus sodinti į kalėjimą arba mokyti juos gražiai elgtis. Per tris mėnesius gauta ir skaudžių rašinių, kuriuose autoriai aprašo savo išgyvenimus – kaip buvo skriaudžiami suaugusiųjų. Viena iš rašinių temų – klausimas „Ar suaugę visada teisūs?“ beveik nesulaukė teigiamo atsakymo. Vaikai guodėsi, kad suaugusieji dažnai klysta, nenori, o neretai ir neturi laiko įsiklausyti į jų problemas. Vaikai labai skaudžiai reaguoja į neteisę, nepelnytą bausmę. Jie nori būti išklaustyti, išgirsti, suprasti ir gerbiami.

Vertinti rašinius padėjo ir Seimo nariai – Janė Narvilienė, Gediminas Dalinkevičius, Ona Babonienė ir Giedrė Purvaneckienė.

Geriausių rašinių autorių apdovanojimo ceremonija Vaiko gynimo dienos išvakarėse vyko Lietuvos Respublikos Prezidentūroje, vaikus pasveikino šalies Prezidentas Rolandas Paksas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė, „Bonum Publicum“ vadovas Gintautas Mažeika.

Apdovanojimus gavo ne tik penki geriausi autoriai. Kaip buvo žadėta, padėkos raštus ir dovanų gavo dar 10 vaikų. Justinas Pažarauskas iš Jonišio apdovanotas ypatingu prizu – už ryžtą dalyvauti. Jis buvo vienintelis vaikas, atsiuntęs savo rašinį Brailio raštu. Didysis prizas – kompiuteris – įteiktas devynerių metų Justinai Gedvilaitei iš Klaipėdos.

Citata iš konkurso „Mažas tarp didelių“ nugalėtojos rašinio:

„Tėveliai sako, kad vaikai yra prabanga, nes sunku išleisti į mokslus. Taupome pinigus butui. Vis tiek kada nors mes jį nusipirksime. O mama pasens ir negalės gimdyti vaikų. Taigi ir klausiu, ar mano tėveliai yra teisūs? Labai prašau į teises įrašyti, kad šeimoje negali augti vienas vaikas. Nejaugi aš taip ir liksiu viena?“

Justina, 9 metai

Apie rašinių konkursą „Mažas tarp didelių“ per tris mėnesius nacionalinėje ir regioninėje spaudoje buvo rašyta daugiau nei 50 kartų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius vaikus dalyvauti rašinių konkurse ragino televizijos ir radijo laidose.

Akcija „Saugus vaikas Lietuvos mokykloje“

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė 2003 metais pradėjo akciją „Saugus vaikas Lietuvos mokykloje“, kurią ketina tęsti ir 2004 metais. Akcijos tikslas – išskirtinis dėmesys vaikų saugumo, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo mokyklose klausimams (mokinių bauginimo, persekiojimo, žalingos aplinkos, fizinio ir emocinio smurto problemoms spręsti). Vaikas daugiausia laiko praleidžia mokykloje ir daugiausia galimybių pažeisti vaiko teises ir teisėtus interesus yra taip pat ugdymo institucijoje ar jos prieigose. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos gaunami skundai ir žiniasklaidoje išgirstų problemų antplūdis paskatino kontrolierę organizuoti tokį renginį, kur visas dėmesys būtų skirtas vaiko saugumo mokyklose analizei, taip pat žinių apie Vaiko teisių konvenciją, vaiko teises, teisėtus interesus ir pareigas sklaidai. 2003 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė prioritetą teikė nedidelių

miestelių ir gyvenviečių mokykloms, nes atokiau nuo miestų gyvenantys vaikai mažiau informuoti apie savo teises ir jų apsaugos sistemą, o ir statistika rodo, kad tokių vaikų teisės pažeidžiamos dažniau.

Akcijos „Saugus vaikas Lietuvos mokykloje“ metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė aplankė Lazdijų rajono Stebulių pagrindinę mokyklą, Trakų rajono Onušio vidurinę mokyklą, Kelmės rajono Pakražančio vidurinę mokyklą, Šakių rajono Griškabūdžio vidurinę mokyklą ir Joniškio rajono Aušros gimnaziją.

Lankydamasi mokyklose ir bendraudama su nepilnamečiais, kontrolierė G. Imbrasienė sužinojo, jog vaikus labiausiai jaudina tai, kad daugumoje kaimo mokyklų nėra medicinos kabineto, daugelis vaikų išgyvena dėl tėvų materialinio nepritekliaus ir alkoholizmo, mokyklų materialinė bazė labai skurdi, stinga gerų specialistų – vaikai nemokomi anglų kalbos, jiems trūksta žinių apie rajoninių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklą, stinga pasitikėjimo ir pagarbos tarp mokinių ir pedagogų bei kt. Akcijos metu taip pat domėtasi, kaip mokyklose sprendžiami konfliktai. Daugumos mokinių teigimu, geriausiai konfliktus nuramina bendraamžiai, bet ne pedagogai. Atsižvelgiant į tai, mokiniams buvo pasiūlyta svarstyti galimybę patiems mokykloje suburti konfliktų reguliavimo grupes.

Informacinė veikla

Įstaigos interneto svetainė

2003 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga sukūrė naują, adaptuotą ir pritaikytą vaikams Interneto svetainę, kurią, kaip ir anksčiau, galima rasti Seimo tinklalapyje arba nauju adresu <http://vaikams.lrs.lt> Svetainėje pateikiami pranešimai apie kontrolieriaus įstaigos veiklą, teisės aktai ir kita informacija, susijusi su vaiko teisių apsauga Lietuvoje, pagrindiniai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus teikti siūlymai vaiko teisių apsaugos padėčiai tobulinti, rengti teisės aktų projektai, planuojami renginiai ir pan. Orientuotis su vaiko apsauga susijusių institucijų sistemoje padeda naujoje Interneto svetainėje esančios specialios nuorodos.

Ši Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainė yra nauja ir svarbi todėl, kad suteikia vaikams galimybę tiesiogiai bendrauti su vaiko teisių apsaugos kontroliere Gražina Imbrasiene. Vaikai, taip pat ir suaugusieji gali parašyti elektroninį laišką jiems rūpimais klausimais, pareikšti savo nuomonę. Pagrindinė informacija apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą yra pateikta anglų kalba.

Per penkis naujos interneto svetainės veikimo mėnesius Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo daugiau nei 70 elektroninių laiškų, kuriuose ne tik individualūs pareiškėjų klausimai, tačiau ir patarimai, kaip gerinti vaiko teisių apsaugą Lietuvoje.

Bendradarbiavimas su žiniasklaida

Atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo nuostatą per visuomenės informavimo priemones teikti informaciją visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvos Respublikoje, bendradarbiavimas su žiniasklaida yra tapęs vienu iš įstaigos veiklos prioritetu, kuriam daug dėmesio buvo skirta ir ataskaitiniais 2003 metais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pozicija, nuomonė išsakyta, vaiko teisių apsaugos problematikos temomis diskutuota Lietuvos radijo I programos laidose „Lietuvos diena“, „Akiračiai“ ir kt. Reikšmingesni vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos momentai komentuoti šio radijo II programos informacinėse laidose. Dažni vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus komentarai „Žinių radijo“ rubrikoje „Dienos klausimas“, kur vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė arba įstaigos atstovas pareiškia nuomonę dėl visuomenėje atgarsį turėjusių ir su vaiko apsauga susijusių įvykių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius ar jo įgaliotas darbuotojas savo ir rengėjų iniciatyva dalyvavo daugelyje televizijos laidų: Lietuvos televizijos pirmojo kanalo laidose „Prašau žodžio“, „Labas rytas“, „Agentūra SOS“, „Pagalbos telefonas“, taip pat Lietuvos televizijos antrojo kanalo informacinėse laidose. Informacija teikta bei duoti aktualūs interviu komercinių kanalų TV3, LNK, TV4 informacinėms bei publicistinėms laidoms.

Ataskaitiniu laikotarpiu glaudžiai bendradarbiauta su spauda: dienraščiais „Lietuvos rytas“, „Respublika“, „Lietuvos žinios“, „Valstiečių laikraštis“, „Kauno diena“, „Vakarų Ekspresas“ ir kt. Straipsniai aktualia vaikų teisių apsaugos tematika buvo spausdinami regioninėje spaudoje „Kauno diena“, „Šiaulių kraštas“, „Alytaus naujienos“, „Anykšta“, „Širvinta“ ir kt.

Ir toliau sėkmingai bendrauta, skleidžiant informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą, su informacinėmis agentūromis BNS ir ELTA.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga nuolat informuoja visuomenę ne tik apie savo veiklą, bet ir apie svarbiausius kontrolieriaus nustatytus vaiko teisių pažeidimus, skaudžiausius vaiko interesų ignoravimo atvejus, įstatymų spragas, sudarančias prielaidas pažeisti ar nesilaikyti vaiko teisių ar jo teisėtų interesų.

Kelios ataskaitiniu laikotarpiu kontrolieriaus iškeltos problemos ypač dažnai buvo aptarinėjamos nacionalinių ir regioninių laikraščių pirmuosiuose puslapiuose, televizijos ir radijo eterije.

► 2003 metų pradžioje vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė, susirūpinusi dėl vis didėjančio interneto kavinių populiarumo tarp nepilnamečių, kreipėsi į Vilniaus miesto merą, nurodydama, jog specialiais teisės aktais nereglamentuota interneto kavinių veikla kelia ne tik tėvų susirūpinimą, bet ir galimai pažeidžia vaiko teisę būti saugiam. Susitikimo su Vilniaus miesto meru metu ji pasiūlė miesto interneto kavinių kompiuteriuose įdiegti neigiamos viešosios informacijos filtrus ar atitinkamą blokavimo sistemą, nustatyti diferencijuotą nepilnamečių lankymosi interneto kavinėse laiką.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė taip pat pastebėjo, kad tokioms kavinėms, kuriose vaikai praleidžia didžiąją dalį savo laisvalaikio, yra būtina intensyvi priežiūra dėl teikiamų paslaugų atitikimo higieniniams reikalavimams ir orgtechnikos standartams bei pan.

Po viešai išplatinto vaiko teisių apsaugos kontrolierės G. Imbrasienės susirūpinimo dėl internetinių kavinių jos iniciatyva kartu su Vilniaus miesto meru A. Zuoku buvo surengtas naktinis reidas po Vilniaus internetines kavines. Deja, bet visose aplankytose internetinėse kavinėse kompiuterinius kovinius žaidimus žaidė nepilnamečiai, dauguma jų vietas žaisti kompiuteriu buvo išsipirkę visai nakčiai.

► Kadangi įstaiga gavo nemažai nusiskundimų dėl visuomeninio transporto kontrolierių elgesio su nepilnamečiais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė susitiko su UAB „Vilniaus autobusai“, UAB „Vilniaus troleibusai“ ir Savivaldybės įmonės „Susisiekimo paslaugos“ atsakingais asmenimis. Šių bendrovių atstovams pasiūlyta pasisemti patirties iš ES šalių narių ir skirti daugiau dėmesio vaikų teisių apsaugai, organizuojant ir teikiant vežimo paslaugas. Susitikime apsvarstyti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pasiūlymai visuomeninį transportą ženklinti piešinukais, kurie skatintų vaikus suprasti, kad „zuikiu“ važiuoti negalima, būtina pirkti bilietą. Be to, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė pasiūlė į visuomeninio transporto kontrolierių taisyklių ir įstatymų rinktinę, kurią privalo turėti kiekvienas kontrolierius, įtraukti ir svarbiausias nuostatas iš vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių teisės aktų.

► Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė sulaukė nemažai gyventojų skambučių, pasipiktinusių skandalingos reputacijos atlikėjo Marilyn Manson koncertu, o ypač dėl to, kad didelėmis nuolaidomis į šį koncertą viliojami nepilnamečiai, raštu kreipėsi į

koncertinę agentūrą „Vertikalus Horizontas“, pareikšdami, kad tokie renginiai akivaizdžiai daro neigiamą įtaką nepilnamečių fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi. Žurnalistų etikos inspektorius buvo paprašytas taip pat išsakyti savo nuomonę dėl organizuojamo koncerto bei svarstyti galimybę dėl tinkamesnio tokių renginių organizavimo reglamentavimo, siekiant apsaugoti vaiką nuo jo psichikai ir moralei žalingos informacijos poveikio.

► Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė, aplankiusi nemažai sostinės mikrorajonų vaikų žaidimo aikštelių (prie daugiabučių namų), parodė didelį susirūpinimą ir paskatino sostinės savivaldybę ir seniūnijas daugiau dėmesio bei lėšų skirti vaikų žaidimo aikštelių renovacijai, planavimui. Ją papiktino, jog daugumoje vaikams žaisti skirtų vietų belikę tik sūpuoklių „griaučiai“, žaidimo aikštelės užstatytos šiukšlių konteineriais arba automobiliais. Remiantis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu, vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos tinkamos sąlygos žaisti, o Vaiko teisių konvencija įpareigoja šalis dalyves užtikrinti galimybę vaikui gyventi ir sveikai vystytis.

► Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė palaikė Lietuvos moksleivių parlamento nuomonę ir išreiškė savo susirūpinimą dėl priverstinio moksleivių testavimo dėl narkotinių medžiagų vartojimo. Kontrolierės nuomone, svarbu nepamiršti, jog būtent tėvai (globėjai) pirmiausia atsakingi už savo vaiko auklėjimą ir rūpinimąsi juo. Todėl tėvai kartu su savo vaiku turėtų nuspręsti, kokių priemonių ir būdų reikia imtis dėl narkotikų vartojimo prevencijos. Valstybės pareiga yra padėti jiems, o ne spręsti už juos. Kontrolierės įsitikinimu sprendimas įvesti mokymo įstaigose privalomą testavimą dėl narkotinių medžiagų vartojimo neduos teigiamo ir siekiamo rezultato, o priešingai – didesnę žalą patirs patys nepilnamečiai. Todėl pasiūlė prieš įvedant moksleivių testavimą atlikti profesionalų tyrimą ir pačių vaikų paklausti, ką jie mano apie tokią, daugelio testavimo šalininkų vadinamą prevencine, priemonę, sužinoti vaikų poziciją, įvertinti visus „už“ ir „prieš“.

Svarbu pabrėžti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius informuoja ne tik Lietuvos visuomenę, bet ir teikia įvairias ataskaitas bei aktualią informaciją giminingoms užsienio šalių

institucijoms, kitoms organizacijoms, kurių veikla susijusi su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga.

Kita veikla

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė ir įstaigos darbuotojai ataskaitiniu laikotarpiu aktyviai dalyvavo įvairiose konferencijose, seminaruose bei kituose renginiuose, kurių temos ar nagrinėjama problematika buvo susijusi su vaiko teisių apsauga. Per ataskaitinius metus, kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Teisės instituto mokslinio tyrimo „Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės“ pristatymo programoje, teoriniame-praktiniame seminare „Tėvų švietimas-dialogas“, Žurnalistų etikos inspektoriaus parengtame forume „Kriminogeniškumas – viešoji informacija – teisinė valstybė“, sveikatos apsaugos ministro rengtoje diskusijoje „Ar vien medikai gali sustabdyti paauglių savižudybes?“, tarptautinėje konferencijoje „Tarpvyriausybinė konferencija ir Europos Konstitucijos perspektyvos“, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rengtoje konferencijoje „Padėkime nuo prievartos nukentėjusiems vaikams“, Lietuvos Respublikos Seimo Laikinosios narkomanijos prevencijos komisijos rengtoje tarptautinėje konferencijoje „Narkomanija ir AIDS: vienykime atsaką 2003“ ir kt.

Vaiko teisių ir teisėtų interesų aspektu išskirtume keletą svarbesnių,-

► Apibendrinant projektų „Papildomojo ugdymo turinio kaita ir nepilnamečių justicijos reforma“ bei „Vaikų užimtumas ir prevencinio darbo strategijos“ patirtį, Pedagogų profesinės raidos centras organizavo konferenciją „Moksleivių socializacija ir vaikų užimtumo organizavimas: realijos ir vizija“. Šioje konferencijoje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas skaitė pranešimą tema: „Vaiko užimtumas – laiko „stūmimas“ ar asmenybės formavimas“. Pranešime dėmesys buvo kreipiamas į tai, kaip mūsų visuomenėje suprantamas vaiko užimtumas, akcentuojama šeimos, mokyklos ir visuomenės misija vaiko užimtumo srityje.

► Konferencijoje-pasitarime dėl Lietuvos Respublikos jungtinės II-III ataskaitos Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui projekto vaiko teisių apsaugos kontrolierė skaitė pranešimą „Aktualiausios vaikų problemos Lietuvoje“. Šioje konferencijoje vaiko teisių apsaugos kontrolierė pabrėžė, kad vaiko teisė reikšti savo nuomonę Lietuvoje nėra tinkamai realizuojama. Šis reiškinys, kaip ir Europos vaikų ombudsmenų patirtis, paskatino kontrolierę konsultacinės Vaikų tarybos prie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įkūrimo parengiamiesiems darbams. Kontrolierė G. Imbrasienė pranešime ypatingą dėmesį skyrė Vaiko teisių konvencijoje

numatytoms vaikų teisėms, o ypač vaiko teisei naudotis jam valstybės teikiama parama, vaiko teisei gauti kokybiškas ugdymo paslaugas, taip pat valstybių dalyvių pareigai imtis visų reikiamų priemonių, taip pat teisinių ir administracinių, socialinių ir šviečiamųjų, siekiant apsaugoti vaikus nuo neteisėto narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų vartojimo bei pan.

► Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai taip pat dalyvavo regioninėje konferencijoje „Ugdymo ir socialinio konteksto sąsajos“, kur skaitė pranešimą „Vaiko teisės ir socialinė aplinka“. Pranešime buvo nagrinėjamos vaiko socialinės aplinkos, t. y. vaikas šeimoje, mokykloje, visuomenėje ir tarp bendraamžių, akcentuojama jų įtaka visavertės vaiko asmenybės ugdymui.

► Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė ataskaitiniais metais aktyviai propagavo institucijos poziciją vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje, dalyvaudama įvairių institucijų veiklos jubiliejų, atidarymų ar kitose proginėse iškilmėse: ji sveikinimo žodžiu pradėjo Lietuvos nacionalinio UNICEF komiteto parengto leidinio „Vaikai ir moterys Lietuvoje“ pristatymą, pasveikino visuomeninę organizaciją „Gelbėkit vaikus“ vaiko teisių informacijos centro bei naujos būstinės atidarymo proga ir kt.

Vaiko teisių apsaugos principams visuomenėje propaguoti ir populiarinti, siekti tiesiogiai bendrauti su vaikais, sužinoti jų nuomonę, įvertinti jų reikšmingumą didelę reikšmę turi ir netradicinė (teisės aktais neapspręsta) vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla:

► Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ir Vilniaus pramoginių šokių kolektyvo „Ratuto“ iniciatyva vaikų globos (rūpybos) institucijų auklėtiniai 2003 m. gruodžio 6-7 d. nemokamai lankėsi Vilniaus koncertų ir sporto rūmuose vykusiame Lietuvos sportinių šokių 2003 metų atvirajame čempionate. Šia galimybe pasinaudojo apie 200 globos (rūpybos) institucijose gyvenančių vaikų.

► Kaip ir kasmet, vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė prieš rugsėjo pirmąją ir Kalėdų išvakarėse aplankė vaikus, kuriems reikia išskirtinio dėmesio ir palaikymo. Mokslo metų pradžios išvakarėse buvo lankytasi šeimoje, auginančioje 14 vaikų, gyvenančioje Trakų rajono Paluknio kaime. Daugiavaikėje šeimoje yra 13 nepilnamečių vaikų, 9 iš jų lanko mokyklą. Tėvas vienintelis išlaiko gausią šeimą, tačiau jo pajamų ir daugiavaikės šeimos pašalpų neužtenka suruošti visus vaikus į mokyklą. Kontrolierė G. Imbrasienė ne tik domėjosi šios šeimos džiaugsmiais, problemomis, bet ir suteikė paramą. Apsilankymo metu sužinojusi, kad šeima ketina kreiptis pagalbos į televizijos laidą „Bėdų turgus“, kartu besilankiusiems Lietuvos

televizijos žurnalistams ji pabrėžė, kad Vyriausybė turi prisiimti atsakomybę už tinkamą daugiavaikių šeimų rėmimą.

► Prieš Kalėdas vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė lankė dėmesio išsiilgusius, ne šeimos aplinkoje gyvenančius vaikus. Kalėdinės dovanos ir saldumynai pasiekė Šilutės rajono Švėkšnos sanatorinės internatinės mokyklos ugdytinius. Vienintelėje Lietuvoje tokio tipo ugdymo įstaigoje teikiamos ne tik ugdymo, priežiūros, bet ir gydymo paslaugos elgesio ir emocijų sutrikimus turintiems vaikams. Kontrolierė pastebėjo, kad vaikus, svajojančius apie namų šilumą ir mylinčią šeimą, tikrieji tėvai ir globėjai aplanko retai, dauguma jų visiškai nesidomi savo vaikų gyvenimu, jų pasiekimais, nuotaikomis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė visą dieną bendravo su internatinėje mokykloje gyvenančiais vaikais, lankėsi įvairių dalykų pamokose, stebėjo vaikų ir mokytojų bendravimą, kalbino ir klausinėjo vaikus apie jų norus, mintis, rūpesčius. Dauguma vaikų gyrėsi besiruošiantys šventėms bei žadėjo pagaminti ir išsiųsti kalėdinius atvirukus savo tėčiams, mamoms, broliams ir sesėms. Kontrolierė iš klausė vaikų deklamuojamus eilėraščius, dainuojamas daineles bei įteikė vaikams dovanų ir saldainių.

Tarptautinė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla

Komandiruotės į užsienį ir bendradarbiavimas su giminingomis užsienio šalių institucijomis

Europos Vaikų Ombudsmenų Tinklas (ENOC)

Būdama Europos vaikų ombudsmenų tinklo (ENOC) narė, kaip ir kasmet vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė dalyvavo 7-ajame metiniame ENOC susitikime, vykusiam 2003 m. spalio 15-17 d. Stokholme.

**EUROPEAN NETWORK OF
OMBUDSPERSONS FOR CHILDREN
(ENOC)
SEVENTH ANNUAL MEETING
STOCKHOLM, SWEDEN, 15 - 17 OCTOBER
2003**

Susitikimo metu Švedijos vaikų ombudsmenė Lena Nyberg ir Belgijos Karalystės vaikų ombudsmenas Claude Lelievre dalyviams pristatė esminius ENOC nuveiktus darbus nuo 6-ojo metinio ENOC narių susitikimo Briuselyje, aptarė pagrindines užduotis šiam tinklui stiprinti, tinklo plėtojimo darbus, sekretoriato steigimo problemas, ekspertų ir darbo grupių nuomones dėl tinklo finansavimo ir pan.

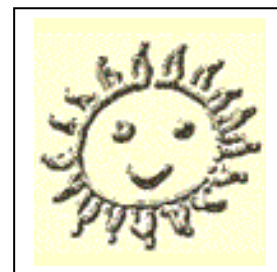
Susitikime tikrųjų narių teisėmis dalyvavo 21 Europos šalis, stebėtojo teisėmis – Čekijos Respublika ir Šiaurės Airija.

Pagrindinis dėmesys šalių ENOC narių prisistatymuose buvo skiriamas temai „Kaip mes dirbame ir bendraujame su vaikais“.

6-ajame metiniame ENOC susitikime sudaryta darbo grupė supažindino narius su parengtais ir Generalinei Asamblėjai teiktiniais sprendimų projektais dėl ENOC sekretoriato būstinės ir veiklos finansavimo galimybių, ENOC bendradarbiavimo su Europos Taryba. Taip pat buvo pristatytas galutinis ENOC statuto variantas, kuris bus išverstas į keturias kalbas ir saugomas Belgijoje (statutas bus oficialiai paskelbtas Belgijos Karalystės Vyriausybės leidinyje).

Tarptautinis Šypsenos Ordinas

2002 metų lapkričio mėnesį kartu su Lenkijos vaikų ombudsmenu Pawel Jaros Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje lankėsi ir Tarptautinio Šypsenos Ordino tarybos pirmininkas Cezary Lazenski, kuris vaiko teisių apsaugos kontrolierę Gražiną Imbrasienę pakvietė tapti asociacijos tarybos nare.

Šypsenos Ordinas – tai unikalus pačių vaikų sukurtas apdovanojimas, kuriuo vaikai gali apdovanoti asmenį, kuris, jų manymu, labiausiai rūpinasi vaikais. 1968 metais buvo nominuoti pirmieji Šypsenos Ordino kavalieriai. Juo yra apdovanoti Dalai Lama, Jonas Paulius II, H. Klinton, B. Klinton, J. Kwasnievska, S. Spielberg ir kt.

2003 metų vasario mėnesį, oficialaus vizito Lenkijoje metu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė tapo Tarptautinio Šypsenos Ordino asociacijos tarybos nare.

Išvykos, konferencijos, mokymai, seminarai

LENKIJA

Lenkijos vaikų ombudsmeno P. Jaros kvietimu 2003 m. vasario 19-22 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė su oficialiu vizitu lankėsi Varšuvoje. Vizito metu ji susitiko su Lenkijos Parlamento Socialinės politikos ir šeimos reikalų komiteto pirmininku, Teisingumo ir žmogaus teisių komiteto pirmininku, lankėsi Ekonomikos, darbo ir socialinės politikos ministerijoje, Švietimo ministerijoje, Lenkijos vaikų ombudsmeno institucijoje, Šv. Jono Bosko Oratorijoje, susitiko su Lenkijos pirmąja dama J. Kwasnievska.

Susitikimo metu buvo aptarta Lenkijos pašalpų sistema, neįgaliųjų vaikų problemos bei jų integracija į visuomenės gyvenimą, įvaikinimo ir globos klausimai, problemos švietimo srityje (smurtas mokyklose, narkotinių ir kt. medžiagų platinimas, medicinos paslaugų teikimas), gatvės vaikų problema ir kt.

Lenkijos atitinkamų institucijų specialistai susitikimuose akcentavo specializuotų šeimos teismų teisėjų vaidmenį šeimos bylose bei nurodė, kad Lenkijoje vyksta aktyvios diskusijos dėl naujo įstatymo prieš prievartą idėjos. Lenkijos atstovus sudomino Lietuvoje jau galiojantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas.

SLOVĖNIJA

2003 m. rugsėjo 16-19 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė kartu su Bulgarijos ir Latvijos Respublikos delegacijomis lankėsi Slovėnijoje. Šio vizito tikslas buvo artimiau susipažinti bei išstudijuoti Slovėnijos vaikų, netekusių tėvų globos, ir vaikų su specialiais poreikiais priežiūros sistemą.

Vizito metu lankytasi Slovėnijos Darbo, šeimos ir socialinių reikalų ministerijoje, Socialinės pagalbos centruose, Dienos centruose, Socialinių mokslų universiteto Švietimo fakultete, mokyklose ir Žmogaus teisių ombudsmeno institucijoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė buvo informuota, kad Slovėnijoje nėra vaikų globos institucijų, o visi vaikai, netekę tėvų globos, gyvena globėjų šeimose ar šeimynose. Pagal Slovėnijos įstatymus, reguliuojančius vaikų globos klausimus, vaikas globėjams yra perduodamas po ilgo socialinio darbo su globėjų šeima ir konsultacijų bei biologinių tėvų sutikimo. Biologiniai tėvai išlieka atsakingi už savo vaikus, o tėvai globėjai tikrai teikia socialinę paramą globojamiems vaikams. Šeimos, norinčios tapti globėjais, turi atitikti labai griežtus reikalavimus bei pateikti Socialinio darbo centro išvadas apie jų tinkamumą būti globėjais. Tačiau už kiekvieną globojamą vaiką valstybė moka 300 eurų globos pašalpą, kuri gali būti ir šiek tiek mažesnė, priklausomai nuo kitų globos steigimo sąlygų.

Slovėnijos įstatymai taip pat numato valstybės atsakomybę už socialinę paramą ir paslaugas šeimoms. Visos socialinės paslaugos vaikams ir šeimoms, taip pat ir globos steigimo paslaugos yra teikiamos Socialinio darbo centrų specialistų.

Šią kelių dienų pažintinę studiją suorganizavo ir parėmė Jungtinių Tautų Vaikų fondas (UNICEF).

ŠVEDIJA

2003 m. lapkričio 3-21 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė dalyvavo „Vaiko teisių ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos“ tarptautinėje mokymo programoje Švedijoje (*International Training Programme on the Rights of the Child and the UN Convention on the Rights of the Child, Sweden*). Šią tarptautinę mokymo programą organizavo Švedijos vyriausybė – Tarptautinė Švedijos vystymosi bendradarbiavimo įstaiga (SIDA). Organizuoti bei surengti šią mokymo programą taip pat padėjo Švedijos vaikų ombudsmeno institucija. Programą pirmiausia sudarė kursai ir seminarai politikams, parlamentarams, valstybės tarnautojams ir nevyriausybinių organizacijų atstovams iš besivystančių šalių.

Pagrindinės minėtų mokymų temos: „Ombudsmeno institucija“, „Švedijos vaikų ombudsmeno veikla“, „Vaiko teisių konvencija nacionaliniame, regioniniame ir vietiniame lygmenyse“, „Vaiko teisių konvencija ir nevyriausybinių organizacijų“, „Vaiko interesų užtikrinimas“, „Rizikos grupės vaikai“, „Bendravimas su vaikais“ ir „Nepilnamečių nusikalstamumas“.

Susitikimai

► 2003 metų kovo mėnesį vaiko teisių apsaugos kontrolierės Gražinos Imbrasienės kvietimu Lietuvoje lankėsi Norvegijos vaikų ombudsmenas Trond Waage. Norvegijos vaikų ombudsmenas buvo pakviestas darbo vizitu apsilankyti Lietuvoje, atsižvelgiant į tai, kad Norvegija yra pirmoji šalis, įsteigusi ombudsmeno, turinčio įstatymais apibrėžtus įgaliojimus vaiko teisių apsaugai, instituciją. Be to, ombudsmenas Norvegijoje yra ne tik oficialus pareigūnas, jis siekia stiprinti bendradarbiavimą su vaikais ir jaunimu, kad vaikų nuomonė valstybės gyvenime būtų svarbi.

Norvegijos vaikų ombudsmenas Trond Waage Lietuvoje susitiko su Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininku A. Paulausku, vaiko teisių apsaugos klausimais diskutavo su Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto ir Šeimos ir vaiko reikalų komisijos nariais, susitiko su Ministro Pirmininko patarėja šeimos ir vaiko reikalų klausimais. Ombudsmenas taip pat dalijosi patirtimi su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bei vedė diskusiją-seminarą

„Vaikas ir žiniasklaida“ ir „Delinkventinių vaikų auklėjimas“. Į šią diskusiją buvo pakviesti Vilniaus miesto ir rajono savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos, nevyriausybinių organizacijų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos, Vaiko raidos centro, Teisės instituto ir kitų institucijų atstovai.

► 2003 metų liepos mėnesį vaiko teisių apsaugos kontrolierės Gražinos Imbrasienės kvietimu Lietuvoje lankėsi Rusijos Federacijos Maskvos vaikų teisių įgaliotinis Aleksej Golovan. Vizito metu svečias buvo supažindintas su įstaigos veikla, organizuojant bei užtikrinant vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą šalyje, Lietuvoje veikiančia vaiko teisių apsaugos institucijų sistema ir kt. Maskvos vaikų teisių įgaliotinis taip pat lankėsi Klaipėdos miesto savivaldybės ir Neringos savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybose, susitiko su žiniasklaidos atstovais.

Susitikimų metu buvo sutarta dėl Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bei Rusijos Federacijos Maskvos vaikų įgaliotinio biuro tolesnio bendradarbiavimo, nuolatinio institucijų veiklai reikšmingos informacijos pasikeitimo.

► 2003 metų gruodžio mėnesį Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje lankėsi delegacija iš Mongolijos ir Nepalo Karalystės, kuri į Lietuvą atvyko Jungtinių Tautų Vystymo Programos (JTVP) ir Lietuvos Respublikos Seimo programos „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių veiksmų planą“ vadovų bei Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto kvietimu. Vizito metu delegacijos nariai ypatingą dėmesį skyrė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucijai. Svečiai domėjosi įstaigos veikla, vaikų padėtimi Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė supažindino delegacijos narius su kontrolieriaus įstaigos veikla, atsakė į svečių klausimus.

Bendradarbiavimas tarptautinėje srityje

2003 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė nemažai ekspertinių išvadų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais.

► Lietuvos Respublikos nuolatinė atstovybė prie Europos Tarybos paprašė vaiko teisių apsaugos kontrolierę pateikti išvadas dėl Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacijos 1551 (2002) „Dėl Europos strategijos vaikų teisių apsaugos tolesniam įgyvendinimui“. Kontrolierius teigdamas išvadas pritarė Rekomendacijos 1551 (2002) 4 paragrafo nuostatoms, kuriomis Europos Tarybos Ministrų Komitetas yra kviečiamas priimti

juridinių dokumentų, įpareigosiantį organizacijos valstybes neres gerbti jame įtvirtintus išsipareigojimus, bei pabrėžė konkrečių nuostatų, kuriose siūloma steigti nacionalinius vaikų ombudsmenus (ar panašias nepriklausomas institucijas) bei puoselėti vaikų teises ir prižiūrėti jų taikymą, svarbą.

► Tarpininkaujant Užsienio reikalų ministerijos Daugiašalių santykių departamentui, Jungtinių Tautų žmogaus teisių komisarui vaiko teisių apsaugos kontrolierius pateikė analitinę informaciją apie Lietuvoje vykdomą švietimą žmogaus teisių klausimais, specifines žmogaus teisių institucijas šalyje ir pagrindinius jų pasiekimus bei kt.

► Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga suteikė informacijos apie vaikų padėtį Lietuvoje, kontrolieriaus įstaigos veiklą bei vaiko teisių apsaugos politiką Lietuvoje Jungtinių Amerikos Valstijų ambasados Valstybės departamento kasmetiniam pranešimui apie žmogaus teises Lietuvoje.

► Lietuvos Respublika, ratifikuodama 1965 m. Konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, išsipareigojo periodiškai teikti pranešimus apie konvencijos įgyvendinimą šalyje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, pateikdamas informaciją rengiamam jungtiniam pirmajam ir antrajam periodiniam pranešimui už 2000-2003 metų laikotarpį, pažymėjo, kad pagal įstaigoje gaunamų skundų tematikos analizę galima daryti prielaidą, jog rasinė diskriminacija (plačiąja prasme) nėra itin aktuali bei skausminga problema Lietuvoje, tačiau atkreipė dėmesį į problemišką ir sprendimų reikalingą čigonų vaikų padėtį.

► Tarpininkaujant Užsienio reikalų ministerijos Konsuliniam departamentui, vaiko teisių apsaugos kontrolierius pateikė Latvijos Respublikos Ypatingųjų užduočių ministro Vaikų ir šeimos reikalų sekretariatui analitinę informaciją, kaip Lietuvoje klasifikuojama smurtinio pobūdžio viešoji informacija, kokie yra perspėjimo ženklai apie medžiagos smurtinį, erotinį pobūdį ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius nurodė, kad 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga aktyviai dalyvavo kuriant poįstatyminius teisės aktus, reikalingus šio įstatymo nuostatų realizavimui praktikoje.

V. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS SIŪLYMAI IR PRIORITETINĖS VEIKLOS KRYPTYS 2004 METAMS

Įvertinus vaiko apsaugos, aprūpinimo ir dalyvavimo principų įgyvendinimą Lietuvoje, atsižvelgiant į praktinės ir tiriamosios Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos išdavas, bei apibendrinus 2003 metų veiklos ataskaitoje pateiktą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų padėties analizę, teikiami šie **p a s i ū l y m a i**:

1. Teisės aktais reglamentuoti juridinės vaiko globos (rūpybos) institutą.
2. Sukurti ir įgyvendinti bendrą globėjų (rūpintojų) rengimo sistemą, patvirtinant globėjų rūpintojų rengimo institucijas, mokymo programas ir finansavimo šaltinius.
3. Spartinti internatinių mokyklų reformą, atibojant vaiko globos (rūpybos) ir ugdymo funkcijas.
4. Reglamentuoti vaikų globos institucijų globotinių (rūpintinių) svečiavimosi šeimose, šeimynose ir kt. tvarką, numatyti kiekvieno susijusio asmens teises ir pareigas, užtikrinant vaiko saugumą.
5. Parengti Nacionalinę programą prieš vaikų smurtą, numatant kompleksinius ir koordinuotus veiksmus bei priemones (prevencines, intervencines, postvencines) smurtui su visomis jo apraiškomis šalinti.
6. Tobulinti nepilnamečio proceso dalyvio apklausos/paklausimo procedūrą, sudarant sąlygas vaiką klausinėti jam kuo artimesnėje, neutralesnėje aplinkoje, kitiems asmenims tiesiogiai nedalyvaujant, bet suteikiant galimybę techninėmis priemonėmis stebėti vaiko klausinėjimą.
7. Tobulinti Socialinių paslaugų įstatymą, numatant savivaldybių atsakomybę už paslaugų planavimą, organizavimą ir teikimą.
8. Įdiegti socialinių paslaugų pirkimo modelį, kuris sudarytų teisinę ir finansinę prielaidą savivaldybėms pirkti socialines paslaugas iš įvairių teikėjų.
9. Sukurti socialinių paslaugų kontrolės mechanizmą, parengti socialinių paslaugų įstaigų licencijavimo tvarką.
10. Siekiant visuomenės teisinio išprusimo, ypač šeimos santykių teisinio reguliavimo klausimais, parengti visuomenės teisinio švietimo koncepciją.
11. Įtvirtinti naują paramos šeimai kryptį – tėvų švietimą, apimančią jų švietimo programų rengimą ir vykdymą, kurių pagrindą sudarytų tėvų konsultavimas šiais klausimais:

humaniškų santykių svarba, mokėjimas adekvačiai reikšti jausmus vaikui, konkrečios žinios apie krizių įveikimą, vaiko vystymąsi, jo poreikius, sugebėjimus, įgūdžius ir kt.

12. Sudaryti sąlygas steigti tarpininkavimo institucijas (šeimų mediatorių institutą) tėvų tarpusavio ginčams spręsti.

13. Trumpinti ir daryti veiksmingesnę iš šeimos santykių kylančių ginčų sprendimo procedūrą teismuose.

14. Parengti Civilinio kodekso 3.204 straipsnio „Valstybės išlaikomi vaikai“ įgyvendinimo tvarką ir numatyti lėšas jai vykdyti.

15. Tobulinti antstolių veiklos, vykdančios nepiniginio pobūdžio teismų sprendimus, priežiūrą, skirti daugiau dėmesio jų kvalifikacijai kelti.

16. Atlikti visuotinę vaikų sveikatos tyrimą realiai vaikų sveikatos būklei įvertinti, kuris leistų apsispręsti dėl prioritetinių vaikų sveikatos priežiūros krypčių nustatymo.

17. Spartinti medicinos punktų bendrojo lavinimo mokyklose steigimą.

18. Užtikrinti nemokamos stomatologinės pagalbos teikimą.

19. Sukurti kompleksinės pagalbos sistemą elgesio ir psichikos sutrikimų turintiems vaikams.

20. Siekiant specialių poreikių vaikų nuosekliai integruoti į bendrą švietimo sistemą, parengti specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programą, numatant ikimokyklinių ir mokyklinių ugdymo įstaigų fizinę bei informacinę aplinką pritaikyti specialiųjų poreikių vaikams ugdyti.

21. Revizuoti ir reformuoti specialiųjų internatinių mokyklų tinklą, jų veiklą orientuojant į specialiųjų paslaugų teikimą vaikams, turintiems didelių ir labai didelių ugdymosi poreikių, pagalbą tokių vaikų tėvams, globėjams ir pan.

22. Išspręsti neformaliojo ugdymo finansavimo problemą, parengiant ir įdiegiant neformaliojo ugdymo krepšelio metodiką.

23. Įvertinant priešmokyklinio ugdymo paslaugų vaikams svarbą, spartinti šių paslaugų sistemos įgyvendinimą.

24. Rengiant narkomanijos ir narkotikų kontrolės prevencijos programas, įvertinti svaiginimosi medžiagų dominavimą ir paplitimą atskiruose regionuose ir priemones orientuoti į kiekvienai bendruomenei būdingiausios problemos sprendimą.

25. Įvertinti vaikų ekonominio išnaudojimo kaip reiškinių paplitimą Lietuvoje ir numatyti už tai teisinę atsakomybę.

26. Tobulinti vaikų vasaros poilsio organizavimą, numatant visiems vaikams lygias galimybes ilsėtis vasarą, bei užtikrinti pakankamą vaikų vasaros poilsio finansavimą, ypatingą dėmesį skiriant stacionarių stovyklų veiklai.

27. Tobulinti Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarką arba apsispręsti dėl jos taikymo tikslingumo Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare.

Kiekvieno iš mūsų misija šiandien – investuoti į vaiką, išmokti klausyti, girdėti ir jį suprasti, skirti ypatingą dėmesį ir paramą, ugdyti jo pasitikėjimą savimi, rengti jį atsakingam savo paties gyvenimui. Vaikų energija ir kūrybingumas turi būti brandinami taip, kad jie galėtų aktyviai dalyvauti kurdami savo aplinką, savo visuomenę ir pasaulį, kurį jie paveldės. Vaikai turi teisę į suaugusiųjų laiką ir meilę, nes vaikystei natūralu būti laimingai. Siekiant šio kilnaus tikslo bei suvokiant būtinumą orientuoti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą į pačias opiausias ir neatidėliotinų sprendimų reikalaujančias sritis, 2004 metais numatomos šios prioritetingos **veiklos k r y p t y s**:

- I. Vaikų sveikatinimo politikos įgyvendinimas.
 - II. Neįgaliųjų vaikų integravimas į bendrąją švietimo sistemą bei socialinių paslaugų jiems teikimas.
 - III. Formaliojo ir neformaliojo vaiko ugdymo procesų organizavimo ir sąveikos analizė.
 - IV. Smurto ir tyčiojimosi problemos ugdymo įstaigose.
 - V. Vaiko apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio užtikrinimas.
 - VI. Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos teisinio reglamentavimo tobulinimas.
-